កម្មវិធីឃ្លាំមើលសវនាការសាលាក្តីខ្មែរក្រហម

Asian International Justice Initiative (AIJI), a project of East-West Center and UC Berkeley War Crimes Studies Center

គិតទៅទ្រឹស្តី និងការអនុវត្តន៍

"ជីកស្មៅត្រូវជីកទាំងឫស ពិតជាត្រឹមត្រូវមែន។"[1]

មេធាវីតំណាងដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី លោក **ពេជ អង្គ**

សំណើរបស់ដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី D22/3129

ផ្នែកទី១៖ ទិដ្ឋភាពទូទៅ

នីតិវិធីសវនាការ បានចាប់ផ្តើមសាជាថ្មីនៅសប្តាហ៍នេះ ដោយយោងទៅតាមការកែសម្រួលកាលវិភាគដែលបានកំណត់ដោយអង្គជំនុំជម្រះ បន្ទាប់ពីមានការសម្រាកដោយមិនបានគិតទុកជាមុននៅសប្តាហ៍មុននេះ ដោយហេតុថា ជនជាប់ចោទលោក **នួន ជា** និងលោក **ខៀវ សំផន**[2] មានបញ្ហាសុខភាព ហើយត្រូវបញ្ជូនទៅមន្ទីរពេទ្យជាបន្ទាន់។ លោកប្រធានអង្គជំនុំជម្រះ **និល ណុន** បានពន្យល់ថា អង្គជំនុំជម្រះមិនអាចធ្វើសវនាការលើការស្តាប់សក្ខីកម្មផ្ទាល់មាត់[3] ចំពោះសវនាការលើឯកសារដែលបានកំណត់ធ្វើនៅថ្ងៃទី១៨ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០១៣ តែនឹងត្រូវលើកទៅធ្វើនៅថ្ងៃទី២១ ខែមករា ឆ្នាំ២០១៣ ជំនួសវិញ។ សហព្រះរាជអាជ្ញា និងភាគីដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី នឹងធ្វើបទបង្ហាញនូវឯកសារនានាដែលពាក់ព័ន្ធនឹងរចនាសម្ព័ន្ធយោធា ការជម្លៀសប្រជាពលរដ្ឋដោយបង្ខំក្នុងដំណាក់កាលទី១ និងទី២ និងទីតាំងសម្លាប់មនុស្សនៅទួលពោធិជ្រៃ។ មេធាវីការពារក្តីមានឱកាសជាច្រើនក្នុងការឆ្លើយតបទៅនឹងឯកសារ ដែលបានដាក់បង្ហាញដោយសហព្រះរាជអាជ្ញា និងដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី។ បញ្ហាមួយផ្សេងទៀតដែលត្រូវបានលើកឡើងក្នុងសប្តាហ៍នេះ គឺបញ្ហាបន្តអំពីផ្នែកសុខភាព និងផ្លូវកាយរបស់លោក **អៀង សារី**។

ផ្នែកទី២ ៖ សវនាការលើឯកសារ

នីតិវិធីនៅសប្តាហ៍នេះ ទាក់ទងតែមួយគត់ទៅនឹងការដាក់បង្ហាញឯកសារ។ ផ្នែកនៃរបាយការណ៍នេះ ត្រូវបានរៀបចំឡើងដោយផ្អែកលើកាលវិភាគ ដែលបានកំណត់ដោយអនុស្សរណៈរបស់អង្គជំនុំជម្រះតុលាការដំបូង ចេញនៅថ្ងៃទី១៧ ខែមករា ឆ្នាំ២០១៣។[4] ពីរថ្ងៃដំបូងនៃសវនាការនៅសប្តាហ៍នេះ វាហាក់ដូចជាមិនច្បាស់ទាល់តែសោះ ថាតើអង្គជំនុំជម្រះតុលាការដំបូងមានបំណងបង្ហាញឯកសារ និងការដាក់សំណើផ្សេងៗទៀតតាមរបៀបណានោះទេ។ យ៉ាងណាក៏ដោយ សហព្រះរាជអាជ្ញា បានដាក់បង្ហាញឯកសារជាច្រើន។ ក្រុមការពារក្តីបានលើកឡើងពីការជំទាស់ជាច្រើន ដែលស្រដៀងនឹងការតវ៉ារបស់ពួកគេនៅក្នុងសវនាការលើឯកសារកាលពីឆ្នាំមុន[5] ហើយព្រះរាជអាជ្ញា និងសហមេធាវីដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី បានយោងទៅលើសេចក្តីសម្រេចមុនៗលើបញ្ហាទាំងនេះ ដើម្បីជំទាស់តបនឹងក្រុមការពារក្តីវិញ។

ក. ដំណាក់កាលដំបូងនៃការស្តាប់សវនាការលើឯកសារ

នៅក្នុងដំណាក់កាលដំបូងនៃនីតិវិធីនៅក្នុងសប្តាហ៍នេះ តុលាការបានស្តាប់សវនាការលើការបង្ហាញឯកសារដែលនៅសេសសល់ទាំងឡាយក្នុងសំណុំរឿង ០០២/០១ ដើម្បីជជែកដេញដោលចាប់តាំងពីខែមេសា ឆ្នាំ២០១១ ពីតារាងភស្តុតាងឯកសារ។ អនុស្សរណៈចុះនៅថ្ងៃទី១៧ ខែមករា បានថ្លែងថា តុលាការនឹងស្តាប់សវនាការលើឯកសារ ដែលយោងទៅតាមកថាខណ្ឌនៃដីកាដំណោះស្រាយ ទាក់ទងនឹងការជម្លៀសប្រជាពលរដ្ឋ និងទីតាំងសម្លាប់នៅទួលពោធិជ្រៃ[6] និងឯកសារទាំងចំនួន៩៤ ស្តីពីបញ្ហាការជម្លៀសប្រជាជន និងទីតាំងសម្លាប់នៅទួលពោធិជ្រៃ ដែលការិយាល័យសហព្រះរាជអាជ្ញាបានដាក់ចំពោះមុខអង្គជំនុំជម្រះ មុនពេលថ្ងៃកំណត់ចុងក្រោយនៃការដាក់សំណើ។[7] សហព្រះរាជអាជ្ញា បានបង្ហាញឯកសារចំនួន៤៨ ដែលនៅតែតម្រូវឲ្យមានការជជែកដេញដោល ហើយវាមិនស្ថិតនៅក្នុងលក្ខខណ្ឌលើកលែងរបស់អង្គជំនុំជម្រះសម្រាប់សេចក្តីថ្លែងការណ៍របស់សាក្សី និងដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណីដែលនឹងត្រូវយកមកប្រើប្រាស់នៅសវនាការនាពេលខាងមុខ។[8] នៅក្នុងដំណាក់កាលដំបូងនៃសវនាការ អង្គជំនុំជម្រះបានផ្តល់ថេរវេលាដល់មេធាវីការពារក្តីលោក អៀង សារី ដើម្បីបង្ហាញការទំទាស់របស់គាត់ទៅនឹងឯកសារចំនួន៥៤ ចាប់តាំងពីខែមេសា ឆ្នាំ២០១១ នៃតារាងភស្តុតាងឯកសារទៅតាមផ្នែក ដែលបានកំណត់ក្នុងសេចក្តីសម្រេចរបស់អង្គជំនុំជម្រះចុះនៅថ្ងៃទី១៩ ខែតុលា ឆ្នាំ២០១២។[9]

ក.១. ការជជែកដេញដោលលើការទទួលស្គាល់ឯកសារក្នុងឧបសម្ព័ន្ធ១

លោកព្រះរាជអាជ្ញា **វ៉ាំងសង់ វ៉ាយដ៍ ដេស្មាឯល** (Mr. *Vincent de Wilde d'Estmael*) បានចាប់ផ្តើមនីតិវិធីនៅសប្តាហ៍នេះ ជាមួយនឹងការបង្ហាញឯកសារឧបសម្ព័ន្ធ១[10] ដែលជាតារាងមួយមានឯកសារចំនួន៤៨ បានមកពីគ្រប់ភាគីទាំងអស់ ដែលសហព្រះរាជអាជ្ញាបានរកឃើញនៅក្នុងសំណើ ចុះថ្ងៃទី២៣ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ២០១២ ថា ជាឯកសារតម្រូវឲ្យមានការជជែកដេញដោល។[11]

ក.១.ក. ការធ្វើបទបង្ហាញឯកសារឧបសម្ព័ន្ធ១ និងការជំទាស់ដោយសហព្រះរាជអាជ្ញា

ព្រះរាជអាជ្ញា **វ៉ាយជ៍ ដេស្មាឯល** បានចាប់ផ្តើមដោយធ្វើបទបង្ហាញឧបសម្ព័ន្ធ១ ជាឯកសារដែលនៅសេសសល់ ហើយនិងស្នើឡើងដោយគ្រប់ភាគី ដែលមិនទាន់បានជជែកដេញដោលលើភាពទទួលស្គាល់បាននៃឯកសារទាំងនេះ។ ក្រៅពីឯកសារចំនួន៤៨ ដែលមាននៅក្នុងឧបសម្ព័ន្ធ១ អង្គជំនុំជម្រះ ឬភាគី អាចធ្វើការបង្ហាញឯកសារចំនួន៤៦នៅចន្លោះខែកក្កដា ឆ្នាំ២០១១ និងខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ២០១២[12] ដែលក្នុងចំណោមឯកសារទាំងនេះមានចំនួន៦ ជាឯកសាររបស់សហព្រះរាជអាជ្ញា មានចំនួន៣ ជារបស់ដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី ចំនួន៣៣ ជារបស់ក្រុមមេធាវីការពារក្តីលោក **ខៀវ សំផន** និងចំនួន១១ ជារបស់ក្រុមមេធាវីការពារក្តីលោក **នួន ជា**។

បន្ទាប់មក ព្រះរាជអាជ្ញា **វ៉ាយជ៍ ដេស្មាឯល** បានធ្វើបទបង្ហាញពីការជំទាស់របស់សហព្រះរាជអាជ្ញាចំពោះឯកសារចំនួន៤ របស់ជនជាប់ចោទ **ខៀវ សំផន** និងចំនួន៤ទៀតរបស់លោក **នួន ជា**។ គាត់បានអានលេខសម្គាល់នៃឯកសារយោងទាំង៤នេះ ដែលមានបុគ្គលផ្សេងៗគ្នាបានផ្ញើទៅលោក **ខៀវ សំផន** ដើម្បីបង្ហាញពីតួនាទីរបស់គាត់ក្នុងសម័យខ្មែរក្រហម ដើម្បីសុំឲ្យមានការអនុគ្រោះ។[13] ព្រះរាជអាជ្ញា បានបដិសេធទៅនឹងសក្ខីកម្មទាំងអស់នេះនៅក្រោយដំណាក់កាលស៊ើបអង្កេត ដែលបានធ្វើឡើងដោយឯកតោភាគី "ហើយមិនមានការអនុញ្ញាតពីអង្គជំនុំជម្រះ។"[14] លោក **វ៉ាយជ៍ ដេស្មាឯល** បានបញ្ចប់ការដាក់បង្ហាញឯកសាររបស់លោក ដោយការជំទាស់លើឯកសារចំនួន៤របស់មេធាវីការពារក្តីលោក **នួន ជា**។[15] ការបដិសេធនេះ បានសម្អាងលើភាពមិនជាប់ពាក់ព័ន្ធនៃឯកសារ ដូចជាបញ្ហាទាក់ទងនឹងនាយករដ្ឋមន្ត្រីបច្ចុប្បន្ន គឺលោក **ហ៊ុន សែន**។

ក.១.ខ. ការឆ្លើយតបរបស់ក្រុមការពារក្តីទៅនឹងបទបង្ហាញឧបសម្ព័ន្ធ១ និងការជំទាស់តវ៉ាចំពោះសហព្រះរាជអាជ្ញាដោយក្រុមមេធាវីការពារក្តី

មេធាវីអន្តរជាតិការពារក្តីឲ្យជនជាប់ចោទ **នួន ជា** គឺលោក **វិចទ័រ កូប៉េ** (*Mr. Victor Koppe*) បានបដិសេធមិនផ្តល់មតិយោបល់លើការជំទាស់តវ៉ារបស់សហព្រះរាជអាជ្ញាទេ។ គាត់មិនមានការជំទាស់អ្វីបន្ថែមទៀតទេ នៅលើឯកសារដែលនៅសេសសល់ក្នុងឧបសម្ព័ន្ធ១។ មេធាវីអន្តរការពារក្តីជាតិឲ្យជនជាប់ចោទ **ខៀវ សំផន** គឺកញ្ញា **អាន់តា ហ្គីសេ** (*Ms. Anta Guissé*) បានលើកឡើងនូវការជំទាស់អំពីសំបុត្រចំនួន៤របស់ព្រះរាជអាជ្ញា **វ៉ាយជ៍ ដេស្មាឯល** ដោយលើកហេតុផលថា ម្ចាស់សំបុត្រទាំង៤នេះ ត្រូវបានស្នើរួចជាស្រេចដោយតុលាការ ឲ្យមកធ្វើជាសាក្សី។[16] កញ្ញា **ហ្គីសេ** បានបញ្ជាក់ថា សាក្សីដែលអាចត្រូវបានកោះហៅទាំងនេះ អាចផ្តល់ភស្តុតាងដោះបន្ទុក ដោយពួកគេស្គាល់កូនក្តីរបស់ខ្លួន ហើយអាចបង្ហាញបរិបទល្អៗពីការរស់នៅក្នុងជីវិត និងការងាររបស់កូនក្តីរបស់ខ្លួន។

មេធាវីអន្តរជាតិការពារក្តីឲ្យជនជាប់ចោទ **អៀង សារី** គឺលោក **ម៉ៃឃើល ខាណាវ៉ាស** (*Mr. Michael Karnavas*) បានជំទាស់ម្តងហើយម្តងទៀតលើឯកសារទាំងនេះ ដូចដែលគាត់បានធ្វើកាលពីសវនាការលើឯក

សារមុនៗ។[17] គាត់បានសួរសាជាថ្មីលើការវាយតម្លៃភស្តុតាងនៃរបាយការណ៍ស៊ើបសួររបស់សហព្រះរាជអាជ្ញាស៊ើបអង្កេត ដោយគាត់គ្រាន់តែចាត់ទុកវាថា "ជាសេចក្តីសង្ខេបមួយពីសេចក្តីសង្ខេបតែប៉ុណ្ណោះ។[18]" គាត់បានសួរនាំពីសារធាតុដើមនៃខ្សែវីដេអូដែលមាននៅក្នុងសំណុំរឿង និងប្រភពដើមនៃខ្សែវីដេអូខ្លីទាំងអស់ ដែលត្រូវបានគេកាត់ត។[19] ទាក់ទងទៅនឹងរបាយការណ៍ពីរដ្ឋាភិបាលបរទេស ឬ អង្គការអន្តរជាតិ អត្ថបទសិក្សាស្រាវជ្រាវ ឬ អត្ថបទកាសែតផ្សេងៗ ដែលក្រុមការពារក្តីបានបញ្ជាក់ថា អ្នកនិពន្ធត្រូវតែមកបញ្ជាក់ពីភាពពិតនៃព័ត៌មាននៅក្នុងឯកសារទាំងនោះនៅចំពោះមុខអង្គជំនុំជម្រះ។[20] លោក **ខាណាវ៉ាស** ក៏បានជំទាស់តវ៉ាទៅនឹងការប្រើប្រាស់ចម្លើយសារភាពបានដោយទារុណកម្មមកធ្វើជាភស្តុតាង ដោយលើកហេតុផលថា ព័ត៌មានលម្អិតពាក់ព័ន្ធទាំងនេះគឺប្រៀបដូចជា "ផ្លែឈើល្អ បានមកពីដើមឈើដែលមានជាតិពុល។"[21]

ក.១.គ. ការឆ្លើយតបរបស់សហព្រះរាជអាជ្ញា និងដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី ទៅនឹងមតិរបស់ក្រុមការពារក្តី

ជាកិច្ចឆ្លើយតបទៅនឹងការជំទាស់របស់ក្រុមការពារក្តី លោក **វ៉ាយដ៍ ដេស្មាឯល** បានគូសបញ្ជាក់ថា អង្គជំនុំជម្រះ បានសម្រេចចិត្តរួចជាស្រេចលើសេចក្តីជំទាស់របស់លោក **ខាណាវ៉ាស** នៅក្នុងសេចក្តីសម្រេច៣ផ្សេងគ្នា រួមមាន ការទទួលយកបានចំពោះការប្រើប្រាស់ភស្តុតាងដែលបានមកពីការធ្វើទារុណកម្ម។[22] គាត់ក៏បានឆ្លើយតបវិញថា អង្គជំនុំជម្រះបានកំណត់រួចជាស្រេចថា ឯកសារទាំងនេះទោះបីជា សៀវភៅ ខ្សែវីដេអូ ព័ត៌មាន ឬ អត្ថបទព័ត៌មានក៏ដោយ វាមិនចាំបាច់តម្រូវឲ្យក្លាយជាភស្តុតាងភ្លាមៗទេក្នុងអំឡុងពេលសួរដេញដោលសាក្សី ហើយអង្គជំនុំជម្រះនឹងសម្រេចលើតម្លៃភស្តុតាងរបស់ឯកសារទាំងនេះតាមការគួរ។[23] ជាពិសេសទាក់ទងនឹងខ្សែវីដេអូសម្ភាសន៍របស់ **តិត សម្បត្តិ** ជាមួយលោក **ខៀវ សំផន** លោក **វ៉ាយដ៍ ដេស្មាឯល** បានយល់ឃើញថា សភាពការណ៍ជុំវិញកិច្ចសម្ភាសន៍មានជាប់ពាក់ព័ន្ធនឹងបញ្ហាតម្លៃនៃភស្តុតាង មិនមែនការទទួលស្គាល់ឯកសារទេ។ សូមត្រឡប់ទៅពិនិត្យមើលបញ្ហាសំបុត្រទាំង៤ ទៅកាន់លោក **ខៀវ សំផន** វិញ លោក **វ៉ាយដ៍ ដេស្មាឯល** បានយល់ស្របថា ម្ចាស់សំបុត្រទាំងអស់នេះ គឺនៅក្នុងបញ្ជីសាក្សី ប៉ុន្តែគាត់បានស្នើឲ្យអង្គជំនុំជម្រះ បង្ហាញពីស្ថានភាពបែបណាទៅ ទើបមេធាវីអាចធ្វើទំនាក់ទំនងនឹងសាក្សីទាំងនេះបាន។

សហមេធាវីដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណីជាតិ គឺលោក **ពេជ អង្គ** បានគាំទ្រនឹងការឆ្លើយតបរបស់លោក **វ៉ាយដ៍ ដេស្មាឯល** លើខ្សែវីដេអូកិច្ចសម្ភាសន៍ ដោយបានបន្ថែមថា **នួន ជា** និង **ខៀវ សំផន** បានមានសេរីភាពពេញលេញក្នុងការនិយាយនាពេលនោះ។ បន្ទាប់មក សហមេធាវីដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណីអន្តរជាតិ អ្នកស្រី **អេលីហ្សាបេត ស៊ីម៉ុនណូ ហ្វត** (*Ms. Elisabeth Simonneau-Fort*) បានធ្វើសេចក្តីថ្លែងការណ៍ ហើយបញ្ជាក់ម្តងទៀតថា អង្គជំនុំជម្រះ បានដោះស្រាយលើសេចក្តីជំទាស់របស់ក្រុមការពារក្តីរួចជាស្រេចនៅក្នុងសេចក្តីសម្រេចមុនៗ។ អ្នកស្រីបានបន្តទៀតថា អង្គជំនុំជម្រះគួរតែបដិសេធនឹងសេចក្តីជំទាស់ទូទៅ និងសេចក្តីជំទាស់ធ្វើឡើយដោយសំណើលាយលក្ខណ៍អក្សរ ដែលពាក់ព័ន្ធនឹងឯកសារទាំងឡាយណាដែលបានពិភាក្សារួចហើយ។ លោក **ខាណាវ៉ាស**

និងកញ្ញា **ហ្គីសសេ** ទាំងពីរនាក់ បានឆ្លើយតបទៅការអះអាងទាំងនេះ ហើយបានពន្យល់ការយល់ឃើញរបស់ពួកគេ ចំពោះគោលបំណងនៃសវនាការលើឯកសារ (សូមមើល ផ្នែកទី៣. ១.)។

ក.២. ការដាក់សំណើឯកសារលើការជម្លៀសប្រជាជនដោយបង្ខំ និងនៅទួលពោធិជ្រៃ

បន្ទាប់មក ព្រះរាជអាជ្ញា **វ៉ាយង៍ ដេស្មាឯល** បានបន្តដាក់បង្ហាញឧបសម្ព័ន្ធ២(ក-គ)[24] ដែលរួមបញ្ចូលឯកសារទាំងអស់ចំនួន៩៤ ទាក់ទងនឹងដំណាក់កាលទី១ និងទី២នៃជម្លៀសប្រជាជន និងទួលពោធិជ្រៃ ដែលសហព្រះរាជអាជ្ញាមានបំណងចង់ដាក់បញ្ចូលទៅក្នុងសំណុំរឿង។[25] ក្នុងខណៈដែលភាគីទាំងអស់ បានទទួលបញ្ជីឯកសាររួចជាស្រេច លោក **វ៉ាយង៍ ដេស្មាឯល** បានស្នើថា គាត់នឹងមិនអានឯកសារទាំងនេះមកក្រៅទេ។ អង្គជំនុំជម្រះបានទទួលយកសំណើនេះ ហើយកិច្ចដំណើរការនីតិវិធីនេះ បានដំណើរការភ្លាមដោយឆ្លើយតបទៅនឹងភាគីផ្សេងៗទៀតពាក់ព័ន្ធនឹងឯកសារទាំងនេះ។

ក.២.ក. សេចក្តីជំទាស់របស់ក្រុមការពារក្តី

ក្រុមការពារក្តីឲ្យលោក **នួន ជា** បានបដិសេធមិនផ្តល់យោបល់ជាថ្មីម្តងទៀត ដោយសារតែ ពួកគេមិនទាន់បានពិភាក្សាជាមួយកូនក្តីរបស់គាត់។ លោក **ខាណាវ៉ាស** បានប្រកាសថា គាត់នឹងមិនអានចេញមកក្រៅពីសំណើ៦៥ទំព័រជាលាយលក្ខណ៍អក្សរទេ ដែលក្រុមរបស់គាត់បានរៀបចំជាស្រេច ប៉ុន្តែគាត់នឹងផ្តល់ការយល់ឃើញដោយផ្ទាល់មាត់ទាក់ទងនឹងផ្នែកនីមួយៗនៃឯកសារ ដែលគាត់មិនបានលើកឡើងកន្លងមកទាក់ទងនឹងឧបសម្ព័ន្ធ១។[26] បន្ទាប់មក គាត់បានបន្តផ្តល់យោបល់លើការប្រើប្រាស់រូបភាព និងនិយាយម្តងទៀតថា ការទទួលយករូបថតទាំងនេះ គឺអាស្រ័យលើសក្ខីកម្មផ្ទាល់មាត់ដែលអាចបង្ហាញពីបរិបទ និងអត្ថន័យនៃរូបថតទាំងនេះបាន។[27] លោក **ខាណាវ៉ាស** ក៏បានបដិសេធទៅនឹងឯកសារដែលបានមកពីកំណត់ហេតុស្រុកត្រាំកក់។[28] គាត់បានរំឭកតុលាការថា នាយកមជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជា លោក **យុ ឆាង** មិនអាចបញ្ជាក់ពីដំណើររក្សាភស្តុតាង ហើយថា លោក **បេន ឃីនិន** (*Mr. Ben Kiernan*) បានពន្យល់ទៅកាន់សហចៅក្រមស៊ើបអង្កេតថា គាត់ធ្លាប់បានកាន់ឯកសារដើមបានម្តង ហើយបានថតចម្លងឯកសារទាំងនេះ ប៉ុន្តែក្រោយមក ឯកសារដើមត្រូវបានបាត់ទៅ។ ដូច្នេះ គាត់បានពន្យល់ថា "មិនមានការបង្ហាញឯករាជ្យណាមួយពីភាពគួរឲ្យទុកចិត្តបានពីយថាភាពរបស់ឯកសារទាំងនេះបានទេ។"[29] កញ្ញា **ហ្គីសសេ** ក៏បានលើកបញ្ហានៃការទទួលយកបាននៃកំណត់ហេតុស្រុកត្រាំកក់ ជាពិសេស កំណត់ហេតុដែលមិនមានអត្តសញ្ញាណអ្នកនិពន្ធ[30] ដោយអះអាងថា ឯកសារទាំងឡាយណាដែលមិនមានអ្នកនិពន្ធ គួរតែទទួលបានតម្លៃភស្តុតាងតិចតួច។

ក.២.ខ. ការឆ្លើយតបរបស់ព្រះរាជអាជ្ញា

លោក **វ៉ាយង៍ ដេស្មាឯល** បានយកចិត្តទុកដាក់ឆ្លើយតបរបស់គាត់ទាំងស្រុង មកលើផ្នែកនៃឯកសារដែលមិនទាន់បានពិភាក្សានៅក្នុងកិច្ចពិភាក្សាមុនៗ មានដូចជា រូបថត និងកំណត់ហេតុស្រុកត្រាំកក់។ ជាថ្មីម្តងទៀត

គាត់បានគូសបញ្ជាក់ថា ការទទួលយកឯកសារ រូបថត មិនចាំបាច់តម្រូវឲ្យរូបថត ឯកសារទាំងនេះបានបង្ហាញនៅក្នុងតុលាការទេ។ គាត់បាននិយាយពីការការពារដាក់បញ្ចូលរូបថតទាំងនេះផងដែរ។ ឧទាហរណ៍ គាត់បានពន្យល់ថា មានរូបថតពីរបានមកពីឧបសម្ព័ន្ធ២(ក) ត្រូវបានយកចេញនៅពេលជម្លៀសប្រជាជនចេញពីភ្នំពេញប្រហែលជានៅជុំវិញថ្ងៃ១៧ ខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ ហើយ ឯកសារទាំងនេះមានភាពពាក់ព័ន្ធ ពីព្រោះវាជាឯកសារក្នុងសម័យកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យតែម្តង។[31]

ទាក់ទងនឹងកំណត់ហេតុស្រុកត្រាំកក់ លោក **វ៉ាយជ៍ ដេស្មាឯល** បានគូសបញ្ជាក់ថា នៅខែមីនា ឆ្នាំ២០១២ មានឯកសារមួយចំនួនបានមកពីបណ្ណសារមជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជា ត្រូវបានពិភាក្សាដេញដោលស្រដៀងគ្នានេះដែរ ចំពោះភាពពាក់ព័ន្ធ និងភាពគួរឲ្យជឿទុកចិត្តបាននៃឯកសារ។[32] លោក **វ៉ាយជ៍ ដេស្មាឯល** បានលើកឡើងសេចក្តីសម្រេចរបស់អង្គជំនុំជម្រះ ចុះថ្ងៃទី៣ ខែធ្នូ ឆ្នាំ២០១២ ដែលថា បានទទួលយកឯកសារចំនួន៥៧រួចជាស្រេច[33] ហើយកំណត់ហេតុស្រុកត្រាំកក់ចំនួន៤៩ គឺស្ថិតនៅក្នុងសំណុំឯកសារតែមួយ។ យ៉ាងណាក៏ដោយ លោកព្រះរាជអាជ្ញា បានបញ្ជាក់ម្តងហើយម្តងទៀតពីភាពពាក់ព័ន្ធនៃឯកសារទាំងនេះ ដោយពន្យល់ថា ឯកសារទាំងនេះបានបង្ហាញពីប្រព័ន្ធទំនាក់ទំនង និងរចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋបាលក្នុងស្រុក១០៥។ គាត់បានបន្តអះអាងថា កំណត់ហេតុទាំងនេះ បានបង្ហាញបីការអនុវត្តន៍របស់ស្រុក នូវគោលនយោបាយបក្សកុម្មុយនីស្តកម្ពុជា ជាពិសេសការអប់រំកែប្រែឡើងវិញនូវសារធាតុអាក្រក់ ការលុបបំបាត់ចោលខ្មាំងសត្រូវ និងវិធានការជាក់លាក់ប្រឆាំងនឹងអតីតមន្រ្តីសាធារណរដ្ឋខ្មែរ។[34] នៅក្នុងការតវ៉ាទាក់ទងនឹងការបាត់ឯកសារដើមរបស់លោក **ខាណាវ៉ាស** លោក **វ៉ាយជ៍ ដេស្មាឯល** បានរំឭកជាថ្មីម្តងទៀតថា លោក **យុក ឆាង** បានធ្វើសក្ខីកម្មលើបញ្ហាអស់នេះរួចជាស្រេច។ ទោះបីជា ព្រះរាជអាជ្ញាបានដឹងថា ឯកសារទាំងនេះត្រូវបានសរសេរដោយដៃក៏ដោយ គាត់បានសង្កេតថា ភាសានៅក្នុងឯកសារទាំងនេះ វាស្របទៅនឹងកំណត់ហេតុផ្សេងៗទៀតនៅសម័យកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យហើយដែលថា បទសម្ភាសន៍សាក្សីជាមួយសហចៅក្រមស៊ើបអង្កេតជាច្រើន បានបញ្ជាក់ឲ្យឃើញពីយថាភាពរបស់ឯកសារទាំងអស់នេះ។ ជាចុងក្រោយ គាត់បានច្រានចោលការជំទាស់របស់កញ្ញា **ហ្គីសេ** លើឯកសារខ្លះៗដែលមិនមានអ្នកនិពន្ធត្រឹមត្រូវ ដោយសារមិនមានហេតុផលគ្រប់គ្រាន់ដើម្បីបដិសេធមិនទទួលយកឯកសារទាំងនេះ។

ក.៣. សេចក្តីជំទាស់របស់ក្រុមការពារក្តី អៀង សារី ទៅនឹងឯកសារចំនួន៥៤

នៅក្នុងផ្នែកចុងក្រោយនៃដំណាក់កាលដំបូងនៃសវនាការលើឯកសារ អង្គជំនុំជម្រះ បានផ្តល់មាតិកាឲ្យក្រុមការពារក្តីលោក **អៀង សារី** ដើម្បីធ្វើបទបង្ហាញសំណើលើឯកសារចំនួន៥៤ ដែលត្រូវបានពិភាក្សារួចហើយកាលពីកិច្ចដំណើរការនីតិវិធីមុនៗ ដែលពាក់ព័ន្ធនឹងរចនាសម្ព័ន្ធយោធា ដំណាក់កាលទី១ និងទី២នៃការជម្លៀសប្រជាជន និងទួលពោធិ៍ជ្រៃ។[35] លោក **វ៉ាយជ៍ ដេស្មាឯល** បាននិយាយកាត់ មុនពេលលោក **ខាណាវ៉ាស** ចាប់ផ្តើមបង្ហាញលើឯកសារ ដោយលោកលើកឡើងថា ឯកសារចំនួន១៤ គឺត្រូវបានពិភាក្សា ហើយមាននៅក្នុងសេចក្តី

សម្រេចរបស់អង្គជំនុំជម្រះរួចជាស្រេច រួមទាំងឯកសារចំនួន១២ ដែលត្រូវបានបង្ហាញក្នុងអំឡុងពេលសវនាកាលពីម្សិលមិញ ហើយឯកសារខ្លះទៀតត្រូវបានពិភាក្សានៅឆ្នាំ២០១២។ ដូច្នេះ លោក **វ៉ាយដ៍ ដេស្មាឯល** បានស្នើឲ្យតុលាការពន្យល់ពីហេតុផល ដែលអង្គជំនុំជម្រះបានកំណត់បញ្ជីភស្តុតាងនៃឯកសារចំនួន៥៤ មកត្រឹមតែ៣០ទៅវិញ។

លោក **ខាណាវ៉ាស** បានឆ្លើយតបវិញដោយរម្លឹកថា ការជំទាស់ជាក់លាក់ទៅនឹងឯកសារទាំង៥៤នេះបានធ្វើឡើងតាមសំណើជាលាយលក្ខណ៍អក្សរ។ បន្ទាប់មក គាត់បានបន្តលើកឡើងពីសេចក្តីជំទាស់ទូទៅរបស់គាត់លើប្រធានបទ និងប្រភេទឯកសារ។ លោក **ខាណាវ៉ាស** បានទទួលស្គាល់ថា គាត់ពិតជាបានជំទាស់ដដែលៗពាក់ព័ន្ធនឹងការបទបង្ហាញរបស់ព្រះរាជអាជ្ញាលើឧបសម្ព័ន្ធ១ និង២(ក-គ) (សូមមើលផ្នែកទី២ ក.១.ខ. និងផ្នែកទី២ ក.២.ក.) ប៉ុន្តែ គាត់បានអះអាងផងដែរថា ឯកសារខ្លះមិនគួរទទួលយកទេ ដោយផ្អែកតាមស្តង់ដានៃវិធានផ្ទៃក្នុង ៨៧(៣)។[36] លោក **ខាណាវ៉ាស** បាននិយាយពីប្រភេទឯកសារខ្លះ ដែលមាននៅក្នុងបញ្ជីឯកសារទាំង៥៤របស់គាត់ ដូចជាសារទូរលេខ សំបុត្រ ឯកសារមកពីប្រទេសបារាំង សហរដ្ឋអាមេរិក អង្គការថវិកាសង្គ្រោះបន្ទាន់សម្រាប់កុមារអន្តរជាតិរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិ (**UNICEF**) និងអង្គការសុខភាពពិភពលោក (**WHO**) អត្ថបទកាសែត[37] កំណត់ហេតុកិច្ចប្រជុំ និងអត្ថបទបោះពុម្ពផ្សព្វផ្សាយរបស់កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ក៏ដូចជាវីដេអូមួយដែលមានចំណងជើងថា "តើមានអ្វីកើតឡើងមកលើប្រទេសកម្ពុជា" ដោយលោក **រូនី យ៉ីមស៊ុត** (*Mr. Ronnie Yimsut*)។ គាត់បានថ្លែងផងដែរថា ក្រុមការពារក្តីឲ្យលោក **អៀង សារី** បានជំទាស់នឹងឯកសារណា ដែលបានធ្វើឡើងមុនយុត្តាធិការដែលតុលាការនេះមាន។ លោកមេធាវីបានជំទាស់ជាក់លាក់ម្តងទៀតទៅកាន់ឯកសារដែលផលិតដោយ លោក **ស្ទេហ្វិន ហេដ័រ** (*Mr. Stephen Heder*)។[38]

ដូច្នេះ មេធាវីការពារក្តី បានបញ្ចប់ការធ្វើបទបង្ហាញរបស់គាត់ ជាជាងការឆ្លើយតបទៅនឹងសេចក្តីជំទាស់ពីដើមរបស់សហព្រះរាជអាជ្ញា **វ៉ាយដ៍ ដេស្មាឯល** ដែលបានលើកឡើងថា ឯកសារចំនួន២៤បានពិភាក្សាដេញដោលកន្លងមកហើយ ប៉ុន្តែការជំទាស់របស់លោក មិនបានទទួលការយល់ព្រមពីលោកប្រធានចៅក្រមទេ។ ចំពោះឯកសារនៅសេសសល់ទាំងអស់ លោក **វ៉ាយដ៍ ដេស្មាឯល** បានក្រើនរម្លឹកតុលាការថា សេចក្តីថ្លែងការរបស់សាក្សីខ្លះ បានរាប់បញ្ចូលសាក្សីក្នុងបញ្ជីក្រុមមេធាវីការពារក្តី នឹងត្រូវលើកយកមកពិភាក្សានៅក្នុងសវនាការនាពេលក្រោយទៀត ដែលបានត្រូវបានសម្រេចរួចហើយដោយអង្គជំនុំជម្រះនៅក្នុងសេចក្តីសម្រេចមុនៗ។ បន្ទាប់មក លោក **ខាណាវ៉ាស** បានឆ្លើយតបទៅនឹងព្រះរាជអាជ្ញា ដោយបានទទួលស្គាល់ថា ប្រហែលជាមានឯកសារជាន់គ្នានៅក្នុងបញ្ជីឯកសារទាំង៥៤ ដោយសារតែការរៀបចំប្រញាប់ប្រញាល់ពេក ប៉ុន្តែគាត់បានបញ្ជាក់ម្តងទៀតថា ក្រុមរបស់គាត់នឹងបន្តដាក់បង្ហាញសេចក្តីជំទាស់តាមប្រធានបទនីមួយៗ។

ខ. ដំណាក់កាលទី២នៃសវនាការលើឯកសារ

អនុស្សរណៈរបស់អង្គជំនុំជម្រះតុលាការដំបូងចុះថ្ងៃទី១៧ ខែមករា ឆ្នាំ២០១៣ មានបំណងដាក់ដំណាក់កាលទី២នៃសវនាការ លើឯកសារឲ្យភាគីធ្វើបទបង្ហាញដែលពួកគេគិតថាមានភាពពាក់ព័ន្ធខ្លាំងក្នុងការបញ្ជាក់ការពិតក្នុងសំណុំរឿង ០០២/០១។ អនុស្សរណៈនេះ បានបង្ហាញពីផ្នែកអង្គហេតុដែលនៅសេសសល់មានដូចជាដំណាក់កាលទី១ និងទី២នៃការជម្លៀសប្រជាជន ទួលពោធិ៍ជ្រៃ រចនាសម្ព័ន្ធយោធា សហឧក្រិដ្ឋរួម និងតួនាទីរបស់ជនជាប់ចោទ។[39] ដំបូងឡើយ សហព្រះរាជអាជ្ញា បានបង្ហាញឯកសារទាក់ទងនឹងផ្នែកទាំងបួននៃរឿងក្តីនេះ និងដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណីបានធ្វើបទបង្ហាញឯកសាររបស់ខ្លួន មុនពេលក្រុមការពារក្តីទទួលបានពេលវេលាដាក់សំណើឆ្លើយតបផ្ទាល់មាត់។ យ៉ាងណាមិញ ព្រះរាជអាជ្ញាអន្តរជាតិ លោក **ឃីត រេយ៍ន័រ** (*Mr. Keith Raynor*) បានបញ្ជាក់ថា សហព្រះរាជអាជ្ញាមិនទាន់បានរៀបចំធ្វើបទបង្ហាញដាក់ឯកសារលើគោលនយោបាយ សហឧក្រិដ្ឋរួម ឬ តួនាទីរបស់ជនជាប់ចោទឡើយ។

ខ.១. ការធ្វើបទបង្ហាញឯកសារលើរចនាសម្ព័ន្ធយោធារបស់សហព្រះរាជអាជ្ញា

ជាដំបូង ព្រះរាជអាជ្ញា **សេង ប៊ុនឃាង** បានដាក់បង្ហាញឯកសារលើរចនាសម្ព័ន្ធយោធា និងការអភិវឌ្ឍន៍វិស័យយោធាដោយថ្នាក់ដឹកនាំកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ។ គាត់បានចាប់ផ្តើមជាមួយនឹងទង់បដិវត្តន៍ ចុះនៅខែសីហា ឆ្នាំ១៩៧៥ ដែលត្រូវបានបោះពុម្ពផ្សាយ ចាប់ពីព្រឹត្តិការណ៍នៅថ្ងៃទី២២ ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៩៧៥ ពីសេចក្តីចាំបាច់ក្នុងការបង្កើតកងទ័ពបដិវត្តន៍កម្ពុជាដើម្បីការពារ និងកងសាងប្រទេសជាតិ ហើយបានអះអាងថា "បក្សត្រូវដឹកនាំប្រជាជនប្រើហិង្សា ប្រើអំពើសងឈាមវិញ ជានយោបាយក្តី ឬ ជាយោធាក្តី។"[40] ការធ្វើបទបង្ហាញបានបន្តធ្វើជាមួយនឹងឯកសារពាក់ព័ន្ធនឹងប្រព័ន្ធរាយការណ៍នៅក្នុងកងទ័ពបដិវត្តន៍កម្ពុជា និងអាជ្ញាធរនៃគណៈអចិន្ត្រៃយ៍នៃបក្សកុម្មុយនីស្តកម្ពុជា។[41] បន្ទាប់មក លោក **សេង ប៊ុនឃាង** បានដាក់ឯកសារនៅចំពោះមុខតុលាការ អំពីរចនាសម្ព័ន្ធការងារយោធាចាប់ពីថ្នាក់មូលដ្ឋានដល់ថ្នាក់មជ្ឈិម។[42] ជាចុងក្រោយនៃការដាក់បង្ហាញឯកសាររបស់ព្រះរាជអាជ្ញាជាតិ បានផ្តោតលើតួនាទីរបស់បក្សកុម្មុយនីស្តកម្ពុជានៅក្នុងរចនាសម្ព័ន្ធយោធា។[43] គាត់បានប្រើប្រាស់បទសម្ភាសន៍ដាច់ដោយឡែកពីគ្នា ជាមួយនឹងសមាជិកគណៈអចិន្ត្រៃយ៍នៅកំពង់សោម ដែលបានភៀសខ្លួនទៅប្រទេសថៃ និងបទសម្ភាសន៍ជាមួយ **អៀង សារី** ដើម្បីកំណត់ពីអំណាចរបស់មេដឹកនាំកំពូលបំផុតទាក់ទងនឹងបញ្ហាសុវត្ថិភាព។[44] ឧទាហរណ៍៖ ព្រះរាជអាជ្ញាបានដាក់បង្ហាញសេចក្តីថ្លែងកាជាផ្លូវការមួយនៅឆ្នាំ១៩៩៦ ចេញពីក្រុមរបស់ **អៀង សារី** ដែលហៅថា "ជើងកាងទាំងបួន" មានដូចជា **ប៉ុល ពត**, **នួន ជា**, **សុន សេន**, **យុន យ៉ាត** "ជាអ្នកសម្រេចរាល់ការសម្លាប់ និងការសម្លាប់រង្គាល។"[45]

ព្រះរាជអាជ្ញា **ខេល លីសាក់** បានធ្វើបទបង្ហាញបន្តលើឯកសារដែលនៅសេសសល់ ពាក់ព័ន្ធនឹងរចនាសម្ព័ន្ធយោធា ដោយដំបូងឡើយបានលើកឡើងឯកសារពីសេនាធិការដ្ឋាន និងកងពលកណ្តាលនៃកងទ័ពបដិវត្តន៍កម្ពុជាដើម្បីបង្ហាញពីខ្សែចង្វាក់លំដាប់សក្តិនៃការបញ្ជាក្នុងកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ។ ព្រះរាជអាជ្ញាអន្តរជាតិ

បានដាក់បង្ហាញឯកសារតាមលំដាប់លំដោយនៃពេលវេលាដើម្បីបង្ហាញថា ខ្សែចង្វាក់នៃការបញ្ជានៅតែមានដដែលនៅក្នុងរបបនេះ។ លោក **លីសាក់** បានចាប់ផ្តើមជាមួយនឹងឯកសារចាប់ពីប៉ុន្មានខែចុងក្រោយបន្ទាប់ពីការដួលរលំភ្នំពេញ ដែលបក្សបានបញ្ជាឲ្យកម្ចាត់ចោលជនក្បត់ទាំង១៧របស់របប **លន់ នល់**។[46] បន្ទាប់មក លោកសហព្រះរាជអាជ្ញា បានដាក់បង្ហាញឯកសារនៅពាក់កណ្តាលឆ្នាំ ១៩៧៦ ដែលស្តែងឲ្យឃើញពីទំនាក់ទំនងនៃខ្សែសង្វាក់នៃការបញ្ជា និងពីរបៀបនៃការសម្រេចចិត្ត និងនយោបាយរបស់បក្ស ដែលត្រូវបានអនុវត្តនៅថ្នាក់កងពល។[47] នៅថ្ងៃទី២នៃសវនាការ លោក **លីសាក់** បានបន្តដាក់បង្ហាញឯកសារសំខាន់ៗ ចាប់ពីពាក់កណ្តាលឆ្នាំ ១៩៧៦ ដោយលាតត្រដាងពីចំណុចដែលឯកសារទាំងនេះ បានបង្ហាញពីរបៀបនៃការផ្សព្វផ្សាយគោលនយោបាយរបស់បក្សកុម្មុយនីស្តកម្ពុជា ទៅកាន់គ្រប់ស្ថាប័នទាំងអស់។[48] គាត់បានប្រើប្រាស់ឯកសារមួយ "សេចក្តីសម្រេចចិត្តរបស់សន្និបាត គណៈកម្មាធិការបក្សគ្រប់កងពល" ចាប់ពីខែកក្កដា ឆ្នាំ១៩៧៦ ដែលបានធានាឲ្យមាន ការប្រុងប្រយ័ត្នខ្ពស់របស់កងទ័ពបដិវត្តន៍កម្ពុជាពីខ្មាំងបៀតបៀនផ្ទៃក្នុង សម្រិតសម្រាំងជួរកងទ័ព និងកសាងបក្សតាមការផ្សព្វផ្សាយចែកចាយលក្ខន្តិកៈរបស់បក្សកុម្មុយនីស្តកម្ពុជា។[49]

បន្ទាប់មក លោក **លីសាក់** បានចំណាយពេលមួយផ្នែកធំរៀបរាប់លម្អិតពីឯកសារ ពាក់ព័ន្ធនឹងស្ថានការណ៍ខ្មាំងស៊ីរូងផ្ទៃក្នុង និងប្រព័ន្ធទំនាក់ទំនងរវាងលំដាប់ថ្នាក់ផ្សេងៗ លើបញ្ហាចាប់ខ្លួនខ្មាំង និងការគំរាមកំហែងផ្ទៃក្នុង។[50] លោកព្រះរាជអាជ្ញា បានប្រើប្រាស់ការពិភាក្សាផ្ទៃក្នុងរបស់ **ចាន់ ចក្រី** អតីតមេកងពល១៧០ អ្នកដែលបានប៉ុនប៉ងកសាងបណ្តាញមួយ ដើម្បីធ្វើឲ្យអន្តរាយដល់របបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ។[51] បន្ទាប់មក លោក **លីសាក់** បានលើកឡើងពីកិច្ចប្រជុំជាក់លាក់មួយ ដោយពិភាក្សាពីការពន្យារពេលនៃពិធីបុណ្យខួបបក្សឆ្នាំ១៩៧៦ ពីខែកញ្ញា ដល់ខែតុលា ដើម្បីបញ្ជាក់ពីទំនាក់ទំនងរវាងសេចក្តីសម្រេច ដែលត្រូវបានធ្វើឡើងដោយកម្មាភិបាលថ្នាក់លើ និងការស៊ើបអង្កេតថ្នាក់ក្រោម។[52] នៅក្នុងកិច្ចប្រជុំដដែលនេះ **សុន សេន** បានគាំទ្រឲ្យមានការជម្លៀសប្រជាជនដោយបង្ខំចេញពីទីក្រុង ដោយអះអាងថា ប្រសិនបើគ្មានការជម្លៀសប្រជាជនទេ "បើយើងទុកប្រជាជនមិនជម្លៀសចេញពីក្រុងច្បាស់ជាមិនបានសុខសាន្តដូចសព្វថ្ងៃទេ។ បើយើងមិនដាច់ខាតធ្វើសហករណ៍ មិនដាច់ខាតធ្វើសង្គមនិយមទេ យើងមិនឈ្នះទេ។" បន្ទាប់មក លោក **លីសាក់** បានដាក់បង្ហាញគំរូនៃរបាយការណ៍កងពលដែលបានផ្ញើឲ្យ **សុន សេន** ប៉ុន្តែត្រូវបានគេផ្ញើបន្តឲ្យមកមេដឹកនាំបក្សផ្សេងៗទៀត ក្នុងនោះមានរូប **នួន ជា** ដើម្បីសុំការអនុញ្ញាត។[53]

ព្រះរាជអាជ្ញា បានបន្តធ្វើបទបង្ហាញពីឯកសារយោធាចាប់ពីឆ្នាំ១៩៧៧។ ឯកសារទាំងនេះមានរបាយការណ៍កងពល និងកិច្ចប្រជុំជាមួយថ្នាក់លើជាច្រើន ដែលរៀបរាប់លម្អិតពីការសម្លាប់បោសសម្អាត ការចាប់ខ្លួន និងការស៊ើបអង្កេតបណ្តាញក្បត់។[54] គាត់ក៏បានដាក់ឯកសារដែលបង្ហាញពីរបៀបដែលរបាយការណ៍នៃកងពលត្រូវបានគេបញ្ជូនបន្តទៅ "អង្គការ" និងសំដៅទៅទួលស្លែង ដូចដែលការបញ្ជានានាពីមជ្ឈិម ត្រូវបានបញ្ជូនបន្តក្នុងកងពលដើម្បីឆ្លើយតបនឹងចម្លើយសារភាពរបស់មន្ទីរ ស-២១។[55] លោក **លីសាក់** បានបញ្ចប់ការដាក់

បង្ហាញឯកសាររបស់គាត់ជាមួយសារទូរលេខមួយពីគោលជំហរចំពោះវៀតណាម ដែលត្រូវបានដាក់ជូនដោយផ្ទាល់ទៅគណៈកម្មកា៨៧០ និងចម្លងជូនទៅ "បង **នួន**"។[56]

ខ.១.ក. មតិពីក្រុមការពារក្តី និងការឆ្លើយតបពីព្រះរាជអាជ្ញា

លោក **សុន អរុណ** មេធាវីជាតិការពារក្តីឲ្យលោក **នួន ជា** បានបញ្ចេញមតិមុនគេ ដោយរម្លឹកតុលាការពីការជំទាស់កាលពីលើកមុនរបស់ **នួន ជា** ពីភាពត្រឹមត្រូវតាមច្បាប់នៃយថាភាពលើបញ្ហាដាក់ជាភស្តុតាងនៃទង់បដិវត្តន៍ ដោយបានចោទថា វៀតណាមអាចកែប្រែទង់បដិវត្តន៍នេះឡើងវិញ ដើម្បីកាត់ទោសមេដឹកនាំខ្មែរក្រហម។[57] មេធាវីការពារក្តីបានស្នើបន្ថែមទៀតថា អង្គជំនុំជម្រះគួរតែកោះហៅអ្នកនិពន្ធទាំងអស់ មានដូចជាសៀវភៅ របាយការណ៍ព័ត៌មាន និងអត្ថបទនានា ដែលសរសេរពីកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ដែលសហព្រះរាជអាជ្ញាបានប្រើប្រាស់ដើម្បីកសាងសំណុំរឿងចោទប្រកាន់កូនក្តីរបស់គាត់។

លោក **ខាណាវ៉ាស** បានកត់សម្គាល់ថា ការធ្វើបទបង្ហាញឯកសាររបស់សហព្រះរាជអាជ្ញា ស្រដៀងនឹងការធ្វើបទបង្ហាញសេចក្តីសន្និដ្ឋានបញ្ចប់ ដោយសារព្រះរាជអាជ្ញាបានរៀបរាប់ជាក់លាក់ ទាក់ទងនឹងការចោទប្រកាន់ប្រឆាំងនឹងជនជាប់ចោទ។ ទោះបីជាលោកបានដឹងថា ប្រព័ន្ធច្បាប់ស៊ីវិលពិចារណាទទួលយកភស្តុតាងគ្រប់ប្រភេទទាំងអស់ក៏ដោយ ក៏លោកបានបញ្ជាក់ថា ភស្តុតាងឯកសារត្រូវបានគេទទួលយកតាមលក្ខណបម្រុងទុក ដោយសារតែឱកាសសួរដេញដោលសាក្សីពាក់ព័ន្ធលើខ្លឹមសារនៃឯកសារទាំងនេះ គឺជាការចាំបាច់ក្នុងការស្តែងឲ្យឃើញពីយថាភាព និងភាពគួរឲ្យទុកចិត្តបាន។ មេធាវី **ហ្គីសសេ** បានគាំទ្រគោលជំហររបស់លោក **ខាណាវ៉ាស** ចំពោះការទទួលយកនៃភស្តុតាងឯកសារក្នុងតុលាការ មានលក្ខណៈទូលំទូលាយ ហើយមិនទាន់មានឱកាសពិភាក្សាដេញដោលលើតម្លៃភស្តុតាងបឋមនៅឡើយទេ។ កញ្ញា **ហ្គីសសេ** មិនបានបង្ហាញឯកសារជាក់លាក់ណាមួយទេ ប៉ុន្តែបានសួរអង្គជំនុំជម្រះពីគោលបំណងផ្នែកនៃសវនាការនេះ (សូមមើលផ្នែកទី៣. ១ ខាងក្រោម)។

លោក **ឌេល លីសាក់** បានឆ្លើយតបវិញថា ការដាក់បង្ហាញឯកសារមិនមានបំណងដាក់ជាសេចក្តីសន្និដ្ឋានបិទទេ ហើយមេធាវីត្រូវបានផ្តល់ឱកាសក្នុងខណៈនេះដើម្បីធ្វើការសង្កេតការណ៍លើឯកសារជាក់លាក់ណាមួយ មិនមែនពិភាក្សាលើភាពទទួលយកបាននៃឯកសារទាំងនេះទេ។ ជាកិច្ចឆ្លើយតបទៅការជំទាស់ដដែលៗរបស់លោក **សុន អរុណ** លោក **លីសាក់** បានរម្លឹកអង្គជំនុំជម្រះថា លោក **គីម វុន** អ្នកដែលបានធ្វើការនៅមន្ទីរបោះពុម្ពទង់បដិវត្តន៍បានបញ្ជាក់រួចជាស្រេចនូវយថាភាពនៃទស្សនាវដ្តីទាំងនេះក្នុងសក្ខីកម្មរបស់គាត់។[58]

ខ.២. ការធ្វើបទបង្ហាញរបស់ព្រះរាជអាជ្ញាលើការជម្លៀសប្រជាជនដំណាក់កាលទី១ និង ទី២ និងទួលពោធិ៍ជ្រៃ

ព្រះរាជអាជ្ញាជាតិ **វ៉េង ហ៊ត់** បានចាប់ផ្តើមធ្វើបទបង្ហាញឯកសាររបស់សហព្រះរាជអាជ្ញា លើបញ្ហានៃការជម្លៀសប្រជាជនដោយបង្ខំដំណាក់កាលទី១ នៅជុំវិញថ្ងៃ (១៧ មេសា ១៩៧៥) និងដំណាក់កាលទី២ (ចាប់

ផ្ដើមនៅចុងឆ្នាំ១៩៧៥) និងទីតាំងពិឃាតនៅទួលពោធិជ្រៃ នៅខេត្តពោធិ៍សាត់។[59] បន្ទាប់មក ព្រះរាជអាជ្ញាអន្តរជាតិ **វេយ័ន់រ** បានឡើងធ្វើបទបង្ហាញឯកសាររហូតដល់ការបញ្ចប់សវនាការនៅពេលរសៀលថ្ងៃព្រហស្បតិ៍។ លោក **វេយ័ន់រ** បានដាក់បង្ហាញឯកសារតាមលំដាប់ពេលវេលា រួមទាំងឯកសារវីដេអូខ្លីៗ ដើម្បីបន្ថែមព័ត៌មានដល់ឯកសារពាក់ព័ន្ធ។ ក្រុមការពារក្ដី បានលើកឡើងសេចក្ដីជំទាស់របស់ពួកគេ បន្ទាប់ពីការបញ្ចប់បទបង្ហាញរបស់ដើមបណ្ដឹងរដ្ឋប្បវេណី។

ខ.២.ក. ឯកសារពាក់ព័ន្ធនឹងការជួលរលំភ្នំពេញ និងការជម្លៀសប្រជាជនដោយបង្ខំក្នុងដំណាក់កាលទី១

លោក **វេយ័ន់រ** បានចាប់ផ្ដើមដាក់បង្ហាញរបស់គាត់ជាមួយនឹងឯកសារ ដែលធ្វើឡើងចាប់ពីខែកុម្ភៈ ដល់ថ្ងៃ១៦ មេសា ឆ្នាំ១៩៧៥។ គាត់បានបង្ហាញរបាយការណ៍ បានមកពីបណ្ណសារអាមេរិកពីស្ថានការណ៍នៅប្រទេសកម្ពុជា រួមទាំង បញ្ហាទី១នៅខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ១៩៧៥ និងបញ្ហាទី២ពីសភាប្រជាជាតិកម្ពុជា ដែល **ខៀវ សំផន** បានធ្វើជាអធិបតេយ្យ និងនិយាយពីភាពចាំបាច់ក្នុងការសម្លាប់ "ជនក្បត់ទាំងប្រាំពីរ"។[60] របាយការណ៍ផ្សេងៗទៀតបានរៀបរាប់ពីការចែកចាយជំនួយស្បៀងអាហាររបស់អាមេរិកឲ្យប្រជាជននៅទីក្រុងភ្នំពេញ ការកើនឡើងជនភៀសខ្លួនក្នុងទីក្រុង និងការបន្តវាយលុកចូលទីក្រុងរបស់កងទ័ពខ្មែរក្រហម។[61] លោក **វេយ័ន់រ** បានបញ្ចូលរបាយការណ៍ពីការផ្សព្វផ្សាយព័ត៌មានបរទេស លើសេចក្ដីភ័យខ្លាចរបស់ប្រធានាធិបតីសហរដ្ឋអាមេរិក **ចេរ៉ាល់ ហ្វត** (*President Gerald Ford*) ពីការមកដល់នៃការសម្លាប់បង្ហូរឈាម និងការបដិសេធលើបញ្ហានេះរបស់សមាជិកម្នាក់នៃរណសិរ្សរួបរួមជាតិកម្ពុជា ទោះបីជាវាបានដកស្រង់ពីការប្រកាសរបស់ **ខៀវ សំផន** ឲ្យមានចលនាតស៊ូកាន់តែខ្លាំងឡើង។[62] បន្ទាប់មក គាត់បានដាក់បង្ហាញរបាយការណ៍របស់ក្រសួងការបរទេស របាយការណ៍ផ្សព្វផ្សាយព័ត៌មានបរទេស២បន្ថែមទៀត និងវីដេអូមួយ ដែលស្ដែងឲ្យឃើញពីកំណើននៃការគ្រប់គ្រងរបស់ខ្មែរក្រហម និងជំហាននយោបាយចុងក្រោយរបស់សាធារណរដ្ឋខ្មែរ។[63] ព្រះរាជអាជ្ញាបានបន្តដាក់របាយការណ៍របស់ផ្សព្វផ្សាយព័ត៌មានបរទេសលើបញ្ហានេះ ដោយវិភាគលើការប៉ុនប៉ងមិនបានសម្រេចរបស់ **ឡុង បូរេត** ក្នុងការចរចារ និងការបដិសេធរបស់ **ខៀវ សំផន** ដោយបាននិយាយថា សេចក្ដីសម្រេចលើជនក្បត់ទាំងប្រាំពីរនេះ ត្រូវបានសម្រេចរួចហើយ។[64] របាយការណ៍ផ្សេងៗទៀតបានមកពីឯកសារតែមួយពាក់ព័ន្ធនឹងការវាយចូលរបស់កងទ័ពខ្មែរក្រហមមកទីក្រុងភ្នំពេញ ក្នុងខណៈដែលពួកគេបានកាន់កាប់ស្រុក ឫស្សីកែវ ទួលគោក និង ពោធិ៍ចិនតុង រួមទាំងព្រលានយន្តហោះផងដែរ។[65] លោក **វេយ័ន់រ** បានអានឮៗ ពីការផ្សព្វផ្សាយតាមវិទ្យុមួយចេញពីឯកសារតែមួយ ទាក់ទងនឹងសំបុត្រមួយពីព្រះអង្គម្ចាស់ **សិរិមតៈ** ទៅកាន់ប្រធានាធិបតេយ្យសហរដ្ឋអាមេរិក **ហ្វត** និងអគ្គរដ្ឋទូតថា "មរណភាពរបស់ប្រជាជនកម្ពុជានាពេលបច្ចុប្បន្នទាំងអស់ គឺថាស្ថិតនៅលើមនសិការរបស់ប្រជាជនអាមេរិក។"[66]

ព្រះរាជអាជ្ញា បានបន្តធ្វើបទបង្ហាញឯកសារជាមួយនឹងព្រឹត្តិការណ៍ ដែលបានកើតឡើងនៅថ្ងៃ១៧ មេសា ឆ្នាំ១៩៩៥ ដោយប្រើប្រាស់របាយការណ៍ដដែល បានផ្សព្វផ្សាយព័ត៌មានបរទេស ដែលបានថតចម្លងការផ្សព្វផ្សាយវិទ្យុពីការវាយបែកភ្នំពេញពីគ្រប់ទិសទី សំណើពីអំពាវនាវរបស់ស្ថាប័នព្រះពុទ្ធសាសនាសំខាន់ៗឲ្យបញ្ឈប់ការបាញ់បោះ សេចក្តីសម្រេចជាបន្តបន្ទាប់របស់កងទ័ពខ្មែរក្រហមឲ្យឈប់បាញ់ប្រហារ និងសេចក្តីឆ្លើយតបទាន់ហន់ពីខ្មែរក្រហម៖ "យើងហ្នឹងមិនមក ចរចាជាមួយពួកវាឡើយ យើងកំពុងតែវាយចូលទីក្រុងភ្នំពេញ។"[67] បន្ទាប់មក លោក **រេយ៍ន័រ** បានប្តូរការសង្កេតលើអ្នករាយការណ៍ **ហ្សង់ហ្សាក កាហ្សូ** (*Mr. Jean-Jacques Cazaux*) ដែលរាយការណ៍ពីការបញ្ជាឲ្យប្រជាជននៅខាងជើងទីក្រុងភ្នំពេញឲ្យចាកចេញពីទីក្រុង ក្នុងខណៈដែលអតីតមន្ត្រីខ្មែរសាធារណរដ្ឋ បានដាក់អាវុធចុះចាញ់ដោយខ្លួនឯង។[68] បន្ទាប់មក ព្រះរាជអាជ្ញាបន្តទៅសារទូរលេខស្ថានទូតបារាំងនៅភ្នំពេញ និងក្រសួងការបរទេសនៅទីក្រុងប៉ារីសពីសំណើរបស់សម្តេច **សិរិមតៈ** និង **អ៊ុំ ប៊ុនហោ** ពីសិទ្ធិជ្រកកោន ក៏ដូចជា ការសង្កេតរបស់កុងស៊ុល **ហ្សង់ ឌីរ៉ាក់** (*Consul Jean Dyrac*) ពីការវាយបែកទីក្រុងភ្នំពេញ និងការមកដល់របស់មេដឹកនាំខ្មែរក្រហម។[69]

លោក **រេយ៍ន័រ** បានបន្តភ្លាមលើព្រឹត្តិការណ៍នៅក្រោយថ្ងៃ ១៧ មេសា ១៩៧៥។ គាត់បានដកស្រង់របាយការណ៍ជាប្រចាំរបស់លោក **កាហ្សូ** នៅថ្ងៃបន្ទាប់ ដែលបានរៀបរាប់ពីការធ្វើដំណើរជាបន្តបន្ទាប់របស់អ្នកភៀសខ្លួនទៅកាន់ទិសខាងជើង ការលួច និងដុតផ្ទះ ក៏ដូចជាការជម្លៀសនៅមន្ទីរពេទ្យកាល់ម៉ែត្រ។ **កាហ្សូ** បានបន្តរៀបរាប់ពីការប្រកាសតំបន់សុវត្ថិភាព អន្តរជាតិនៅស្ថានទូតបារាំង ដែលកុងស៊ុល **ឌីរ៉ាក់** បានធានាថាជនជាតិខ្មែរនឹងចាកចេញពីអគារនេះ។[70] លោក **រេយ៍ន័រ** បានត្រឡប់មករកសេចក្តីចងក្រងនៃសម្រង់អត្ថបទពីកាសែត **ថាមស៍ឡុងដុន** ដែលបានរៀបរាប់ "ក្នុងសង្គ្រាមរយៈពេល៥ឆ្នាំនេះ ជាទុក្ខវេទនាដ៏ធ្ងន់ធ្ងរបំផុតនៃការជម្លៀសប្រជាជនចេញពីទីក្រុងភ្នំពេញដែលធ្លាប់បានជួបប្រទះ ... ទីក្រុងទាំងមូលកំពុងក្លាយជាកន្លែងស្ងប់ស្ងាត់គ្មានមនុស្សរស់នៅ ទោះជាមនុស្សចាស់ ជាអ្នកជំងឺក្តី ជាមនុស្សទន់ខ្សោយ ជាអ្នកអត់ឃ្លាន និងជាក្មេងកំព្រា ក៏ពួកគេមិនត្រូវបានលើកលែងដែរ។"[71] បន្ទាប់មក ព្រះរាជអាជ្ញា បានដាក់បង្ហាញឯកសារទាក់ទងនឹងព្រឹត្តិការណ៍នៅថ្ងៃ ១៩ មេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ ដែលសម្តែងពីការព្រួយបារម្ភពីវាសនារបស់មេដឹកនាំខ្មែរសាធារណរដ្ឋ ដែលកំពុងស្ថិតនៅភ្នំពេញនៅឡើយបន្ទាប់ពីការដួលរលំភ្នំពេញ។[72] លោក **រេយ៍ន័រ** ក៏បានដកស្រង់ការប្រកាសផ្សព្វផ្សាយមួយពីវិទ្យុសម្លេងរណសិរ្សរួបរួមជាតិ ដែលប្រកាសពីគោលដៅរបស់ខ្លួនក្នុងការកម្ចាត់ចោលជនក្បត់ទាំងប្រាំពីរនាក់ និង "កសាងកម្ពុជាថ្មី ដែលឯករាជ្យ សន្តិភាព អព្យាក្រឹត អធិបតេយ្យ ប្រជាធិបតេយ្យ និងមានការជឿនលឿននៅក្នុងបូរណភាពដែនដីរបស់ខ្លួន" ហើយក៏បានរៀបរាប់លម្អិតពីតំបន់រំដោះថ្មីៗ រួមទាំងទីរួមខេត្តនានា។

នៅថ្ងៃទី ២០ មេសា ១៩៧៥ លោក **ឌីរ៉ាក់** បានផ្ញើសំណើរបស់គាត់ទៅកាន់ក្រសួងការបរទេសសម្រាប់ការជម្លៀសចេញជាបន្ទាន់ ពីព្រោះវត្តមានរបស់បារាំងគ្មានប្រយោជន៍អ្វីទៀតទេ ហើយពួកគេបានក្លាយទៅជាសាក្សីនៃព្រឹត្តិការណ៍ដ៏គួរឲ្យខ្មាសអៀន។[73] គាត់ក៏បានរាយការណ៍ពីជនភៀសខ្លួនចាប់ផ្តើមចាកចេញពីបរិវេណ

ស្ថានទូត រួមទាំងព្រះអង្គម្ចាស់ **សិរិមតៈ** ប្រគល់ខ្លួនចុះចាញ់ជាអ្នកទោសនៅព្រឹកថ្ងៃស្អែក។ លោក **វេយ៍ន័រ** បានបន្តប្រើប្រាស់ការរាយការណ៍ជាប្រចាំរបស់លោក **កាហ្សូ** ដែលបានរៀបរាប់ពីការភ័យស្លន់ស្លោជាសាធារណៈ ក្នុងខណៈដែលប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរខ្លះបានជម្នះសេចក្ដីភ័យខ្លាចនេះ ហើយអ្នកខ្លះទៀតបានស្នើសុំរៀបការជាមួយប្រជាពលរដ្ឋបារាំង។ នៅថ្ងៃទី ២១ មេសា គាត់បានរាយការណ៍ថា មានជនភៀសខ្លួនខ្មែរជាច្រើនបានចាកចេញ ហើយអ្នកខ្លះបានសុំប្រធានវេជ្ជបណ្ឌិតពេទ្យកាល់ម៉ែត្រឲ្យចាក់ថ្នាំសម្លាប់ពួកគាត់ និងកូនៗផងដែរ។ បន្ទាប់មក ព្រះរាជអាជ្ញា បានដកស្រង់ការប្រកាសផ្សព្វផ្សាយវិទ្យុមួយដែល **ខៀវ សំផន** បានប្រកាស "ជ័យជម្នះដ៏មហាអស្ចារ្យ ដែលបានបើកផ្លូវដ៏ភ្លឺស្វាង និងត្រឹមត្រូវបំផុតក្នុងការដឹកនាំប្រជាជនកម្ពុជា។"[74] លោក **វេយ៍ន័រ** បានលើកយកអត្ថបទមួយដែលនិយាយពីការទម្លាក់អាវុធចុះចាញ់របស់អតីតមេដឹកនាំខ្មែរសាធារណរដ្ឋ ការផ្លាស់ប្ដូរប្រទេសកម្ពុជាទៅជារដ្ឋឯកបក្សកុម្មុយនីស្ត និងការខិតខំប្រឹងប្រែងជម្រះចោលប្រពៃណីចាស់ៗ និងការជម្លៀសប្រជាជនដោយបង្ខំឲ្យរស់នៅជាសហករណ៍។[75]

ព្រះរាជអាជ្ញា ក៏បានដាក់បង្ហាញរបាយការណ៍ផ្សព្វផ្សាយព័ត៌មានបរទេសមួយ ចុះថ្ងៃ២៦ ខែមេសា ពាក់ព័ន្ធនឹងបទសម្ភាសន៍អ្នកកាសែតជនជាតិបារាំងម្នាក់ជាមួយជនភៀសខ្លួន ដែលមកដល់ប្រទេសថៃក្រោយពីគាត់ត្រូវគេបានជម្លៀស។ គាត់បានរាយការណ៍ថា បានឃើញផ្ទាល់ភ្នែកការសម្រិតសម្រាំង និងចាប់ខ្លួនអ្នកគាំទ្ររបបបរាជ័យ **លន់ នល់** អ្នកជំនួញស្ដុកស្ដម និងព្រះសង្ឃ ក្នុងខណៈអ្នកផ្សេងទៀត បានហៅជនជាតិចាមអ៊ីស្លាមថា ជាជនរងគ្រោះទីមួយនៃការសម្លាប់បោសសម្អាតរង្គាលប្រឆាំងនឹងសាសនា។[76] បន្ទាប់មក លោក **វេយ៍ន័រ** បានដាក់បង្ហាញរបាយការណ៍របស់លោក **កាហ្សូ** ចាប់ពីថ្ងៃទី២៦ ដល់ថ្ងៃ៣០ ខែមេសា នៅក្រោយពេលដែលមេបញ្ជាការយោធានៅភ្នំពេញបានសម្រេចចិត្តជម្លៀសជនបរទេសទាំងអស់ឲ្យទៅប្រទេសថៃ តាមឡានដឹកទំនិញឲ្យអស់នៅបំណាច់ខែនេះ។ លោក **វេយ៍ន័រ** បានបន្តបញ្ជាត្រង់នេះជាមួយនឹងអត្ថបទកាសែត **ថាមស៍** ចុះថ្ងៃទី១ ខែឧសភា "យើងវង្វេងវង្វាន់ និងច្របូកច្របល់" ដែលអ្នកកាសែតបានរៀបរាប់ថា ជាការធ្វើដំណើរពីរថ្ងៃដ៏គួរឲ្យធុញទ្រាន់ជាទីបំផុត ដែលបង្កឲ្យមានចំណុចដែលនឹកស្មានមិនដល់សោះថា នៅក្រៅទីក្រុងភ្នំពេញស្ទើរតែនៅគ្រប់ទីប្រជុំជនភូមិ និងតាមក្រុមតូចៗដែលមិនព្រមចុះចូលជាមួយបក្សកុម្មុយនីស្ត បានជម្លៀសខ្លួនចេញទៅតាមទីជនបទ។"[77]

បន្ទាប់មក ព្រះរាជអាជ្ញាបានបង្ហាញសារទូរលេខដ៏វែងមួយចុះថ្ងៃទី២៣ ខែមិថុនា ឆ្នាំ១៩៧៥ ពីស្ថានទូតបារាំងនៅប្រទេសថៃមកកាន់ក្រសួងការបរទេសបារាំង ដែលរាយការណ៍ពីសក្ខីកម្មរបស់ឧត្តមសេនីយ៍ត្រី **សរ ប៊ុន** នៅថ្ងៃទី២៧ ខែឧសភា។ ក្នុងឋានៈជាអតីតឧត្តមសេនីយ៍ថ្នាក់ខ្ពស់ក្នុងរបបខ្មែរសាធារណរដ្ឋ គាត់បានរត់គេចពីការចាប់ខ្លួន និងបានមកដល់ប្រទេសថៃក្រោយពីបានដើរអស់រយៈពេល៣៩ថ្ងៃ តាមទិសខាងជើងនៃប្រទេសកម្ពុជា។ គាត់បានអះអាងថា គាត់បានឃើញការជម្លៀសប្រជាជន មិនមែនមានត្រឹមតែនៅភ្នំពេញទេ ប៉ុន្តែរួមទាំងប្រជាជនទាំងអស់នៅតាមបណ្ដោយផ្លូវជាតិលេខ៦ ចម្ងាយ៤០០គីឡូម៉ែត្រ ហើយគាត់បញ្ចេញយោបល់ថា ខ្មែរក្រហមចង់ដាក់ទោសប្រជាជនទីក្រុង ដែលមិនស្វាគមន៍បដិវត្តន៍។ ចំពោះប្រធានបទប្រហារជីវិតវិញ លោក **សរ**

ប៊ុន បានធ្វើចំណាត់ថ្នាក់បី៖ “ការសម្លាប់ភ្លាមៗនៅនឹងកន្លែង” ចំពោះអ្នកដែលមិនគោរពតាមបទបញ្ជាឲ្យជម្លៀសចេញ “ការសម្លាប់ជាប្រព័ន្ធ” ដោយការប្រមូលផ្តុំអតីតមន្ត្រីយោធា និង “ការសម្លាប់ដោយផ្តាច់ជីវិត សន្សឹមៗ” អ្នកជម្លៀសត្រូវបានគេបង្ខំឲ្យធ្វើការក្នុងស្ថានភាពយ៉ាប់យ៉ឺនដោយមិនមានអាហារគ្រប់គ្រាន់។[78]

ខ.២.ខ. ឯកសារពាក់ព័ន្ធនឹងទីតាំងប្រហារជីវិតនៅទួលពោធិ៍ជ្រៃ

បន្ទាប់មក លោក **រេយ័ន័រ** បានបន្តដាក់បង្ហាញឯកសារទាក់ទងនឹងវាលពិឃាតនៅទួលពោធិ៍ជ្រៃ ក្នុងខេត្តពោធិ៍សាត់។ ដំបូងឡើយ គាត់បានអានសម្រង់សង្ខេបចេញពីអត្ថបទកាសែត រួមទាំងពាក្យចចាមអារ៉ាមថា ខ្មែរក្រហមបាននឹងកំពុងប្រហារជីវិតមន្ត្រីយោធានៅកន្លែងបណ្តុះដើមកៅស៊ូនៅជាយក្រុងភ្នំពេញ។ គាត់ក៏បានដាក់បង្ហាញសេចក្តីប្រកាសព័ត៌មានរបស់**អង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិ** (*Amnesty International Press*) ដែលអំពាវនាវឲ្យរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យក្នុងឆ្នាំ១៩៧៥ និង ១៩៧៦។[79] លោក **រេយ័ន័រ** បានបញ្ចប់ផ្នែកនៃការធ្វើបទបង្ហាញឯកសារនេះជាមួយនឹងវីដេអូឯកសារដ៏វែងមួយ ដែលមានចំណងជើង “មួយថ្ងៃនៅទួលពោធិ៍ជ្រៃ។”[80] វីដេអូនេះ មានបទសម្ភាសន៍ជាមួយអតីតទាហាន និងអ្នកភូមិ ដែលបានពន្យល់ពីរបៀបដែលជនរងគ្រោះបានដឹកយកមកទីតាំងសម្លាប់ ដោយការបោកបញ្ឆោតថាមកជួប សម្តេច **សីហនុ** ឬ អង្គការ ហើយបន្ទាប់មកត្រូវបានប្រហារជីវិត។ សាក្សីក្នុងបទសម្ភាសន៍នេះ បានរៀបរាប់ពីរបៀបដែលជនរងគ្រោះត្រូវបានចងដៃ និងបាញ់សម្លាប់។ អតីតទាហានខ្មែរក្រហមម្នាក់បាននិយាយថា យ៉ាងហោចណាស់មានមនុស្សចាប់ពី ៨០០០នាក់ទៅ ៩០០០នាក់ ត្រូវបានសម្លាប់នៅទីនោះ។

ខ.២.គ. ឯកសារពាក់ព័ន្ធនឹងការជម្លៀសដោយបង្ខំដំណាក់កាលទី២

ពាក់ព័ន្ធនឹងការជម្លៀសប្រជាជនដំណាក់កាលទី២ ព្រះរាជអាជ្ញា **រេយ័ន័រ** បានប្រើប្រាស់ឯកសារគណៈអចិន្ត្រៃយ៍ជាច្រើននៅក្នុងការដាក់បង្ហាញឯកសាររបស់គាត់។ គាត់បានចាប់ផ្តើមជាមួយនឹងកំណត់ហេតុនៃទស្សនៈកិច្ចរបស់គណៈអចិន្ត្រៃយ៍ទៅភូមិភាគពាយព្យនៅចាប់ពីថ្ងៃទី២៤ ដល់ ២៧ ខែសីហា ឆ្នាំ១៩៧៥ ដែលរៀបរាប់ពីលក្ខណៈសម្បត្តិរបស់ភូមិភាគនេះថា ជាតំបន់ដីមានជីវជាតិសម្រាប់ធ្វើកសិកម្ម ដែលតម្រូវឲ្យមានកម្លាំងពលកម្មមនុស្សជាច្រើន ដើម្បីទទួលបានជោគជ័យនៃគោលនយោបាយខ្លួនឧបត្ថម្ភខ្លួន ហើយឯកសារដដែល ក៏បានរៀបរាប់ពីទុក្ខវេទនារបស់ប្រជាជនថ្មីពីការខ្វះស្បៀងអាហារ និងថ្នាំសង្កូវនៅទីនោះក៏ដោយ។[81] បន្ទាប់មក ព្រះរាជអាជ្ញាបានដាក់បង្ហាញឯកសារបក្សកុម្មុយនីស្តមួយច្បាប់ ដែលនិយាយពីការខ្វះខាតស្បៀង និងសេចក្តីចាំបាច់ក្នុងការកសាងទំនប់ទឹកបន្ថែម ហើយនិងការចុះបញ្ជីតម្រូវការឲ្យមានចំនួនកម្មករបន្ថែមសម្រាប់ភូមិភាគ និងស្រុកនានា។[82] ក្រោយមកទៀត លោក **រេយ័ន័រ** បានបង្ហាញរបាយការណ៍មួយនៅខែមិថុនា ឆ្នាំ ១៩៧៧ ពីការជម្លៀសប្រជាពលរដ្ឋនៅតាមស្រុកនីមួយៗក្នុងតំបន់លេខ៥នៃភូមិភាគពាយព្យ បន្ទាប់ពីការជម្លៀសប្រជាជនដំណាក់កាលទី២។ វាបានកត់សម្គាល់ថា ស្រុកព្រះនេត្រព្រះ មាន១៥០គ្រួសារមុនថ្ងៃទី១៧

មេសា ១៩៧៥ ប៉ុន្តែក្រោយមកមានប្រជាជន ៧០ ០០០នាក់បានមកពីភ្នំពេញ ទោះបីជានៅទីនោះជួបគ្រោះអត់ឃ្លានដ៏អាក្រក់បំផុតក៏ដោយ ដែលឆ្នាំទៅមិញបានសម្លាប់មនុស្សជាង ២០ ០០០នាក់។[83]

បន្ទាប់មក លោក **រេយ៍ន័រ** បានណែនាំអត្ថបទមួយបោះពុម្ពផ្សាយនៅក្នុង **ហ្វាអិសស្ទើន អេកូណូមិក រីវ្យូ** (*Far Eastern Economic Review*) នៅខែមករា ឆ្នាំ១៩៧៦ ដែលបំភ្លឺពីការសង្កត់ធ្ងន់របស់បក្សកុម្មុយនីស្តកម្ពុជាលើភាពចាំបាច់នៃការជម្លៀសប្រជាជនសម្រាប់ទិន្នផលស្បៀងអាហារ។ យោងតាមកិច្ចសម្ភាសន៍ជាមួយជនភៀសខ្លួននៅប្រទេសថៃ អ្នកនិពន្ធបានសរសេរថា កត្តាចម្បងរបស់របបនេះគឺទិន្នផលស្រូវអង្ករ ដោយសារអង្ករអាចយកទៅទិញវត្ថុធាតុដើមផ្សេងៗទៀតបាន។ ហេតុផលនេះក៏មាននៅក្នុងសេចក្តីថ្លែងការណ៍របស់លោក **អៀង សារី** ដែលថាកម្ពុជាប្តេជ្ញាចិត្តក្លាយជា ខ្លួនឧបត្ថម្ភខ្លួនផ្នែកស្រូវអង្ករ ដែលតម្រូវឲ្យមានការជម្លៀសប្រជាជនជាលើកទី២។[84] អត្ថបទមួយផ្សេងទៀតបានរាយការណ៍ថា "ប្រជាជនកម្ពុជារាប់សែននាក់ត្រូវបានជម្លៀសដោយបង្ខំសាជាថ្មី ពីទីកន្លែងមួយទៅទីកន្លែងមួយថ្មីទៀតក្នុងប្រទេស ហើយមានអ្នកជម្លៀសមួយចំនួនធំ បានបាត់បង់ជីវិតក្នុងដំណើរជម្លៀសដ៏សែនលំបាកនោះ។ ជាទូទៅប្រជាជនត្រូវបានគេជម្លៀសដោយបង្ខំឆ្ពោះទៅកាន់តំបន់ដែលពុំសូវមានប្រជាជន និងដែលមានការអភិវឌ្ឍតិចតួចនៅខេត្តបាត់ដំបង។"[85] ជាថ្មីម្តងទៀត លោក **រេយ៍ន័រ** បានដកស្រង់របាយការណ៍របស់អង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិ ដែលបាននិយាយពីការបាត់ខ្លួនមនុស្សដោយសារការជម្លៀសដោយបង្ខំឲ្យទៅធ្វើការនៅតំបន់ដាច់ស្រយាល។

ខ.៣. ការដាក់បង្ហាញឯកសារដោយសហមេធាវីដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី

ក្រោយពីការពិភាក្សាដេញដោលជាច្រើនក្នុងសប្តាហ៍នេះ សហមេធាវីដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី បានស្នើដាក់សេចក្តីថ្លែងការណ៍របស់ដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណីមួយចំនួន ដោយសារតែពួកគេមិនទាន់បានរៀបចំរួចរាល់សម្រាប់ការធ្វើបទបង្ហាញដាក់ឯកសារ នៅពេលសហព្រះរាជអាជ្ញាបានបញ្ចប់ការដាក់បង្ហាញឯកសារ។ លោកស្រី **អេលីហ្សាបេត ស៊ីម៉ុនណូ ហ្វត** បានពិភាក្សាលើប្រធានបទរចនាសម្ព័ន្ធយោធារបស់កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ចំណែកឯ លោក **ពេជ អង្គ** បានធ្វើបទបង្ហាញឯកសារភាគច្រើនលើការជម្លៀសប្រជាជនដោយបង្ខំនៅដំណាក់កាលទី១ និងទី២ និងការសម្លាប់នៅទួលពោធិ៍ជ្រៃ។

ខ.៣.ក. ឯកសារពាក់ព័ន្ធនឹងរចនាសម្ព័ន្ធយោធា

លោកស្រី **ស៊ីម៉ុនណូហ្វត** បានដាក់បង្ហាញសេចក្តីថ្លែងការណ៍របស់ដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី ដែលលោកស្រីបានពន្យល់ថា "វាពាក់ព័ន្ធនឹងមន្ទីរសន្តិសុខ ដែលបង្កើតជាធាតុផ្សំនៃរចនាសម្ព័ន្ធយោធា។"[86] វានឹងមិនមានភាពច្បាស់លាស់លើបញ្ហារចនាសម្ព័ន្ធយោធាទេ ដោយសារតែសេចក្តីថ្លែងការណ៍ដែលត្រូវបានជ្រើសរើសភាគច្រើនផ្តោតចំណាប់អារម្មណ៍លើបទពិសោធន៍នៅមន្ទីរសន្តិសុខ និងហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធមន្ទីរឃុំឃាំង ជាជាងបញ្ហាយោធា។ លោកស្រី បានបង្ហាញសេចក្តីថ្លែងការណ៍មួយរបស់ជនរងគ្រោះពីការជម្លៀសដោយបង្ខំចេញពីកំពង់

សោម ការចាប់ខ្លួនរបស់គ្រួសារគាត់ និងការឃុំឃាំងរបស់ពួកគេនៅគុកតានី ក្នុងខេត្តកំពត។ ឯកសារមួយផ្សេងទៀត បានបង្ហាញពីការចាប់ខ្លួនដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី ដោយសារជាអតីតគាត់មានតួនាទីជាគ្រូបង្រៀន ត្រូវបានធ្វើការអប់រំកែប្រែឡើងវិញ និងឲ្យធ្វើការងារការកសាងទំនប់ទឹក។[87] លោកស្រី បានបញ្ចប់ការដាក់ឯកសារលើរចនាសម្ព័ន្ធឃោធាដោយរៀបរាប់ឈ្មោះមន្ទីរសន្តិសុខផ្សេងៗជុំវិញប្រទេស ដែលដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណីបានឃុំខ្លួន។[88]

ខ.៣.ខ. ឯកសារពាក់ព័ន្ធនឹងការជម្លៀសប្រជាជន និងទួលពោធិ៍ជ្រៃ

សេចក្តីថ្លែងការណ៍របស់ដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណីភាគច្រើន បានបង្ហាញពីបទពិសោធន៍ស្រដៀងគ្នាក្នុងអំឡុងពេលជម្លៀសចេញពីភ្នំពេញ ដោយជនរងគ្រោះបានចាកចេញពីផ្ទះសម្បែងរបស់ពួកគេ ដោយយល់ថាពួកគេនឹងអាចត្រឡប់មកវិញក្នុងរយៈពេលបីថ្ងៃវិញ។ អ្នកខ្លះក៏បានរៀបរាប់ពីការសម្រិតសម្រាំង និងការបាត់ខ្លួនជាបន្តបន្ទាប់នៃទាហាន និងមន្ត្រីខ្មែរសាធារណរដ្ឋ។ ក្រៅពីបញ្ហាទូទៅនៃការងារលំបាកលំបិន និងកង្វះខាតស្បៀងអាហារ និងថ្នាំសង្កូវ មានសេចក្តីថ្លែងការណ៍ភាគច្រើនរបស់ដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី បានរៀបរាប់ពីប្រជាជនមូលដ្ឋាន ហើយការឃ្លាំមើល និងការរើសអើងរបស់កម្មាភិបាលខ្មែរក្រហម។ ក្រោយពីបានបរិយាយលម្អិតពីរឿងរ៉ាវរបស់ដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណីបីនាក់មក[89] លោកស្រី **ស៊ីម៉ុនណូហ្វត** បានបញ្ចប់ផ្នែកដាក់បង្ហាញឯកសាររបស់លោកស្រី ដោយរៀបរាប់ឈ្មោះដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណីមួយចំនួន និងបទពិសោធន៍ជម្លៀសដោយបង្ខំរបស់ពួកគេ។[90]

ជាកិច្ចបន្ត លោក **ពេជ អង្គ** បានដាក់បង្ហាញសេចក្តីថ្លែងការណ៍ដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណីចំនួន២៥ ពីការជម្លៀសប្រជាជនដោយបង្ខំ និងទួលពោធិ៍ជ្រៃ។ ដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណីមួយរូប ជាជនភៀសខ្លួននៅក្នុងភ្នំពេញគេចវេសពីពីការវាយចូលរបស់កងកម្លាំងខ្មែរក្រហមក្នុងឆ្នាំ១៩៧៥ ត្រូវបានគេជម្លៀសទៅខេត្តកណ្តាល ហើយបានប្រទះឃើញការបាញ់ប្រហារលើអ្នកដែលមិនព្រមចាកចេញពីភ្នំពេញ។ ដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណីម្នាក់ទៀតបានរម្លឹកពីសម្តីរបស់ខ្មែរក្រហមដែលបាននិយាយថា អ្នកភ្នំពេញត្រូវចាកចេញ ពីព្រោះពួកគេត្រូវការបោសសម្អាតខ្មាំង ហើយអ្នកដែលបដិសេធមិនព្រមចាកចេញនឹងត្រូវបានចាត់ទុកថាជាខ្មាំង ហើយដូចនេះនឹងត្រូវបានបាញ់សម្លាប់ចោល។ ដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណីទីបី ក៏ត្រូវបានជម្លៀសចេញពីភ្នំពេញផងដែរ ដោយសារតែមានការផែកផេរប្រវត្តិរូបម្តងហើយម្តងទៀត សាច់ញាតិរបស់គាត់ត្រូវបានសម្លាប់ជាបន្តបន្ទាប់ផងដែរ រួមទាំង ឪពុក បងប្អូនប្រុស បងប្អូនស្រី ក្មួយប្រុស ក្មួយស្រី និងក្រុមគ្រួសាររបស់ប្តីគាត់។ គាត់បានពន្យល់ថា "គិតទៅទ្រឹស្តី និងការអនុវត្តន៍ជីកស្មៅត្រូវជីកទាំងឫស ពិតជាត្រឹមត្រូវមែន។"[91]

បន្ទាប់មក លោក **ពេជ អង្គ** បានដាក់បង្ហាញសេចក្តីថ្លែងការណ៍ដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណីពាក់ព័ន្ធនឹងការសម្លាប់មនុស្សនៅទួលពោធិ៍ជ្រៃ។ ទោះបីជាសេចក្តីថ្លែងការណ៍ខ្លះទាក់ទងនឹងទួលពោធិ៍ជ្រៃ បានអះអាងថា អតីតមន្ត្រី និងទាហាន **លន់ នល់** ត្រូវបានសម្លាប់នៅទីនោះក៏ដោយ អ្នកខ្លះបាននិយាយសំដៅលើការសម្លាប់នៅខេត្ត

ពោធិ៍សាត់ ប៉ុន្តែមិនត្រូវបានភ្ជាប់ទៅនឹងទីតាំងសម្លាប់នៅទួលពោធិ៍ជ្រៃឲ្យបានជាក់លាក់ទេ។ មេធាវីដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី បានដកស្រង់សេចក្តីថ្លែងការណ៍ដែលបាននិយាយពីរបៀបដែលខ្មែរក្រហមបានវាយកាន់កាប់ទីរួមខេត្តពោធិ៍សាត់នៅខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ ហើយក្នុងខណៈដែលប្រជាជនទូទៅត្រូវបានប្រាប់ឲ្យចាកចេញ ក៏ឃើញមាន អតីតមន្ត្រី វេជ្ជបណ្ឌិត និងគ្រូបង្រៀន ត្រូវបានស្នើសុំឲ្យបង្ហាញខ្លួន។ មានព័ត៌មានមួយទៀត បាននិយាយជាក់លាក់ថា ក្រុមអតីតមន្ត្រីនេះត្រូវបានគេដឹកតាមឡានដឹកទំនិញ ហើយនៅទីបំផុតក៏ត្រូវបានសម្លាប់នៅទួលពោធិ៍ជ្រៃ។ សេចក្តីថ្លែងការណ៍ចុងក្រោយ បានពិភាក្សាពីការតាំងទីលំនៅថ្មីពីភ្នំពេញទៅខេត្តពោធិ៍សាត់ ដែលជាកន្លែងឪពុកម្តាយរបស់ដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី ត្រូវបានសម្លាប់ដោយសារលួចអាហារ។ អ្នកស្រីត្រូវបានខ្មែរក្រហមចាប់បាន ហើយត្រូវបានរំលោភដោយទាហានខ្មែរក្រហមទាំងអស់ ពេលអ្នកស្រីកំពុងលួចមើលហេតុការណ៍នៃការសម្លាប់របស់ឪពុកខ្លួន។ ដំបូងឡើយ គាត់ត្រូវបានប្រាប់ឲ្យលុតជង្គង់នៅមុខរណ្តៅមុននឹងគាត់ត្រូវបានគេវាយសម្លាប់។[92]

ខ.៤. មតិយោបល់ពីក្រុមការពារក្តី និងការឆ្លើយតបរបស់សហព្រះរាជអាជ្ញា ហើយនិងដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី ទាក់ទងនឹងឯកសារនៃការជម្លៀសប្រជាជន និងទួលពោធិ៍ជ្រៃ

នៅពេលអង្គជំនុំជម្រះផ្តល់ឱកាសឲ្យក្រុមការពារក្តីឆ្លើយតបទៅនឹង ការដាក់បង្ហាញឯកសាររបស់សហព្រះរាជអាជ្ញា និងមេធាវីដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី មេធាវីលោក **នួន ជា** បានពន្យារពេលឆ្លើយតបជាថ្មីម្តងទៀតរហូតទាល់តែពួកគេអាចពិភាក្សាជាមួយកូនក្តីរបស់ខ្លួនបាន។ លោក **ខាណាវ៉ាស** បានលើកឡើងពីបញ្ហាសុខភាពរបស់លោក **អៀង សារី** (សូមមើល ផ្នែកទី២. ២) និងបានរម្លឹកពីការជំទាស់ទូទៅរបស់គាត់ចំពោះការប្រើប្រាស់ឯកសាររដ្ឋាភិបាល និងកំណត់ហេតុរបស់អ្នកកាសែត ដែលមិនអាចគួរឲ្យទុកចិត្តដើម្បីយកមកធ្វើជាភស្តុតាងបានទេ។ យ៉ាងណាមិញ គាត់បានសម្អាងលើបទសម្ភាសន៍ជាមួយឧត្តមសេនីយត្រី **សរ ប៊ុន** នៅស្ថានទូតបារាំងនៅក្នុងប្រទេសថៃ ដោយមិនទទួលស្គាល់លើការបន្ថែមបន្ថយរបស់ឯកអគ្គរដ្ឋទូតលើសច្ចភាពនៃសេចក្តីថ្លែងការណ៍របស់លោក **សរ ប៊ុន**។ លោក **ខាណាវ៉ាស** បានចាត់ទុកបទសម្ភាសន៍នេះ ជាពាក្យចចាមអារ៉ាមបន្តគ្នា ហើយគាត់បានកត់សម្គាល់ថា ទាំងលោកឧត្តមសេនីយត្រី និងឯកអគ្គរដ្ឋទូត មិនត្រូវបានចុះឈ្មោះជាសាក្សីសំខាន់ទេ ដូច្នេះក្រុមការពារក្តីមិនអាចសួរដេញដោល ពីសុពលភាពរបស់ឯកសារនេះបានទេ ហើយលោកបានសំណូមពរឲ្យអង្គជំនុំជម្រះច្រានចោលឯកសារនេះ ឬ យ៉ាងហោចណាស់ សូមឲ្យមានការប្រុងប្រយ័ត្នខ្ពស់បំផុតក្នុងការប្រើប្រាស់វា។ លោកក៏បានកត់សម្គាល់ដែរថា វីដេអូ "មួយថ្ងៃនៅពោធិ៍ជ្រៃ" រាប់បញ្ចូលទាំងបទសម្ភាសន៍ មិនមានសម្បថជាមួយសាក្សី ដែលគួរតែបង្ហាញមុខនៅចំពោះមុខតុលាការដើម្បីបញ្ជាក់ពីការចោទប្រកាន់របស់ពួកគេ។ ចុងក្រោយ លោក **ខាណាវ៉ាស** បានផ្តល់មតិលើសេចក្តីថ្លែងការណ៍របស់ដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី ដោយសំណូមពរអង្គជំនុំជម្រះផ្តល់ទម្ងន់ភស្តុតាងលើសេចក្តីថ្លែងការណ៍ ដែលមិនមានសម្បថនេះឲ្យបានត្រឹមត្រូវ។ មេធាវី **ហ្គីសសេ** តំណាងឲ្យលោក **ខៀវ សំផន** បានយល់ស្របនឹងសេចក្តីជំទាស់របស់លោក **ខាណាវ៉ាស** ដោយរម្លឹកពីសេចក្តី

សម្រេចរបស់តុលាការដំបូងទាក់ទងនឹងទម្ងន់ភស្តុតាង ដែលបានមកពីបុគ្គលដែលមិនបានមកធ្វើសក្ខីកម្មចំពោះមុខអង្គជំនុំជម្រះ។ កញ្ញា ក៏បានបន្តធ្វើការកត់សម្គាល់ឃើញថា លោក **វេយ័ន័រ** បានដាក់បង្ហាញឯកសារ និងវីដេអូឃ្លីបដោយស្ទាត់ជំនាញ តែអ្នកដែលជាប់ពាក់ព័ន្ធនឹងសេចក្តីថ្លែងការណ៍ទាំងនោះមិនដែលមានភាពច្បាស់លាស់ទេ។ កញ្ញាបានឲ្យដឹងថា ការកាត់តវីដេអូឃ្លីបបែបនេះមិនត្រឹមត្រូវតាមច្បាប់តុលាការទេ ដោយសារតែរូបភាពត្រូវបានធ្វើឡើងក្នុងស្ថានការណ៍គ្មានប្រភពច្បាស់លាស់ ដែលតម្រូវឲ្យមានតែការយល់ឃើញផ្ទាល់ខ្លួនតែប៉ុណ្ណោះ។ កញ្ញា **ហ្គីសសេ** បានបញ្ចប់ដោយបម្រុងទុកសិទ្ធិធ្វើការកត់សម្គាល់បន្ថែមទៀត ប្រសិនបើកូនក្តីរបស់កញ្ញា គឺលោក **ខៀវ សំផន** ចង់បន្ថែមអ្វីផ្សេងទៀត។

លោក **វេយ័ន័រ** បានអរគុណ កញ្ញា **ហ្គីសសេ** សម្រាប់ពាក្យគួរសម ដោយទទួលស្គាល់ថា ពួកអ្នកនោះមិនមែនជាលោក **ស្ទេវិន ស្ពៀលប៊ឺក** (*Mr. Steven Spielberg*) ប៉ុន្តែ ពួកអាចជូនព័ត៌មានដល់អង្គជំនុំជម្រះបាន។[93] បន្ទាប់មក លោកក៏បានឆ្លើយតបទៅនឹងសេចក្តីជំទាស់ដោយសង្កត់ធ្ងន់ទៅលើភាពខុសគ្នារវាង ការទទួលស្គាល់ឯកសារ និងទម្ងន់ភស្តុតាង។ ចំពោះរបាយការណ៍លើបទសម្ភាសន៍ **សរ ប៊ុន** វិញ លោក **វេយ័ន័រ** បានទទូចឲ្យអង្គជំនុំជម្រះក្រលេកមើលភស្តុតាងស៊ីចង្វាក់គ្នាផ្សេងទៀត ដើម្បីកំណត់ថា តើវាមានសារៈសំខាន់ដែរឬទេ។ លោកព្រះរាជអាជ្ញា បានផ្តល់យោបល់ថា សាក្សីអាចពន្យល់វីដេអូឃ្លីបខ្លះៗ ជាពិសេស អ្នកថតរូប គឺលោក **អាល់ រុកកូហ្វ** (*Mr. Al Rockoff*) ជាសាក្សីដែលអាចនឹងកោះហៅមកពន្យល់ពីរូបភាពមន្ត្រីរាជការ **លន់ នល់** ដ៏គួរឲ្យចាប់អារម្មណ៍របស់គាត់នៅថ្ងៃ១៧ មេសា ១៩៧៥។ បន្ទាប់មក លោក **ពេជ អង្គ** បានសំណូមពរឲ្យក្រុមមេធាវីការពារក្តីអាចចាត់តាំងសាក្សីដែលមានព័ត៌មានស៊ីចង្វាក់នឹងឯកសារ ជាសាក្សីមានសារៈសំខាន់ចំពោះពួកគេសម្រាប់ធ្វើការសួរដេញដោល។ លោកស្រី **អេលីហ្សាបេត ស៊ីម៉ុនណូហ្វត** បានសម្តែងភាពក្រោធរបស់ខ្លួនក្នុងការឆ្លើយតបទៅនឹងការចែកថ្នាក់នៃសេចក្តីថ្លែងការណ៍របស់ជនរងគ្រោះរបស់លោក **ខាណាវ៉ាស** ថាជាសេចក្តីថ្លែងការណ៍គ្មានសម្បថ ដោយសារអង្គជំនុំជម្រះបានធ្វើសេចក្តីសម្រេចរួចហើយលើបញ្ហានេះ ហើយកង្វះខាតពាក្យសម្បថរបស់ពួកគេ មិនអាចដកចេញតម្លៃភស្តុតាងបឋមនៃសេចក្តីថ្លែងការណ៍របស់ពួកគេបានឡើយ។

ជាដំបូង លោក **ខាណាវ៉ាស** បានឆ្លើយតបទៅលោក **ពេជ អង្គ** ដោយពន្យល់ថា ក្រុមការពារក្តីមិនមានបន្ទុកនៃការបង្ហាញភស្តុតាងទេ។ ដូច្នេះ ពួកគេមិនមានកាតព្វកិច្ចណាមួយក្នុងការកោះហៅសាក្សី ប៉ុន្តែគាត់បានសំណូមពរឲ្យមេធាវីដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី កោះហៅដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណីពាក់ព័ន្ធ សម្រាប់ធ្វើការសួរដេញដោលដើម្បីដាក់ទម្ងន់ភស្តុតាងឲ្យខ្លាំង។ ជាកិច្ចឆ្លើយតបទៅលោក **វេយ័ន័រ** លោក **ខាណាវ៉ាស** បានយល់ស្របថា វាមានភាពខុសគ្នារវាងការទទួលស្គាល់ភស្តុតាង និងតម្លៃភស្តុតាងបឋម ហើយក្នុងការឆ្លើយតបទៅនឹងលោកស្រី **ស៊ីម៉ុនណូហ្វត** លោក **ខាណាវ៉ាស** បានរម្លឹកលោកស្រីថា គាត់ត្រូវបានស្នើសុំឲ្យផ្តល់មតិយោបល់ ហើយគាត់គ្រាន់តែនិយាយឡើងវិញ ពីការពិតនៃជីវិត ដែលថាអង្គជំនុំជម្រះគួរតែឲ្យតម្លៃភស្តុតាងលើសេចក្តីថ្លែងការណ៍ណាដែលមិនមានសម្បថតិច ជាងសេចក្តីថ្លែងការណ៍ដែលមានសម្បថ។ យ៉ាងណាមិញ លោក **ខាណាវ៉ាស** បាន

បញ្ជាក់ថា គាត់មិនដែលបានចោទថា ដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណីនិយាយកុហកទេ ប៉ុន្តែ អវត្តមានរបស់ពួកគេបានបណ្តាលឲ្យក្រុមការពារក្តីក្នុងស្ថានការណ៍ខាតប្រយោជន៍យ៉ាងខ្លាំង។ បន្ទាប់មក លោកចៅក្រម បានពិភាក្សាគ្នា ហើយចៅក្រម **ខាត់វ៉ាយច៍** បានថ្លែងថា បញ្ហាដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណីធ្វើសេចក្តីថ្លែងការណ៍គ្មានសម្បថត្រូវបានពិភាក្សាកន្លងមកហើយ ហើយអង្គជំនុំជម្រះបានយល់ដឹងពេញលេញពីទំនួលខុសត្រូវរបស់ខ្លួនទាក់ទងនឹងការឲ្យតម្លៃភស្តុតាង ដោយមិនចាំបាច់លើកឡើងពីបញ្ហានេះម្តងហើយម្តងទៀតទេ។[94]

ផ្នែកទី៣៖ បញ្ហានីតិវិធី និង ច្បាប់

ក្រៅពីការដាក់បង្ហាញឯកសារ និងស្តាប់ការឆ្លើយឆ្លងមតិរវាងភាគីទាំងអស់ហើយ កិច្ចដំណើរការនីតិវិធីនាសប្តាហ៍នេះ ក៏បានលើកឡើងពីបញ្ហានីតិវិធីសមស្របទាក់ទងនឹងភស្តុតាងឯកសារ និងស្ថានភាពសុខភាពរបស់លោក **អៀង សារី**។

១. ការភ័ន្តច្រឡំលើនីតិវិធីដែលអាចយកអនុវត្តបាន

សញ្ញាទីមួយនៃការភ័ន្តច្រឡំលើនីតិវិធីសវនាការដែលអាចអនុវត្តបាន ត្រូវបានស្តែងឡើងតាំងពីដើមសប្តាហ៍ នៅពេលដែលព្រះរាជអាជ្ញា **វាយដ៍ ដេស្មាឯល** បានលើកសំណើផែនការលើរបៀបរបបនៃការធ្វើបទបង្ហាញឯកសារក្នុងសប្តាហ៍នោះ ជាពិសេស អំពីឯកសារមាននៅក្នុងឧបសម្ព័ន្ធ១ នៃសំណើដើមរបស់សហព្រះរាជអាជ្ញា។[95] អង្គជំនុំជម្រះ បានធ្វើការពិភាក្សាគ្នា ហើយទីបំផុតព្រមទទួលយកសំណើនេះ។ លោក **ខាណាវ៉ាស** បានសម្តែងភាពភ្ញាក់ផ្អើលដែលអង្គជំនុំជម្រះបានទទួលយកសំណើរបស់សហព្រះរាជអាជ្ញាលើនីតិវិធីដែលអាចអនុវត្តបាន ដោយសារគាត់បានដឹងតាមរយៈអ៊ីមែលឆ្លើយឆ្លងគ្នាជាច្រើនថា ភាគីទាំងអស់នឹងត្រូវបានរំពឹងឲ្យដាក់សំណើជាលាយលក្ខណ៍អក្សរលើឯកសារទាំងអស់។

ដំបូងឡើយ នៅពេលដែលលោក **ខាណាវ៉ាស** បានលើកយកបញ្ហាសំណើជាលាយលក្ខណ៍អក្សរ លោក **វ៉ាយដ៍ ដេស្មាឯល** បានជំទាស់ថា វានឹងពន្យារពេលនីតិវិធី ហើយទស្សនៈនេះត្រូវបានគាំទ្រដោយលោកស្រី **ស៊ីម៉ុនណូហ្សត**។ លោក **ខាណាវ៉ាស** បានឆ្លើយតបភ្លាមៗដោយទាមទារឲ្យអង្គជំនុំជម្រះបញ្ជាក់ឲ្យច្បាស់ពីនីតិវិធី ជាពិសេស សំណើជាលាយលក្ខណ៍អក្សរ មិនដែលជួបឧបសគ្គទេកន្លងមក។ មេធាវីលោក **ខៀវ សំផន** និង **នួន ជា** បានគាំទ្រលើមតិនេះ ហើយយោងទៅលើអនុស្សរណៈរបស់អង្គជំនុំជម្រះនៅថ្ងៃទី១៦ ខែមករា ដែលអនុញ្ញាតឲ្យក្រុមការពារក្តីដាក់សំណើបន្ថែមលើឯកសារ ក្រោយពីបានប្រឹក្សាយោបល់ជាមួយកូនក្តីរបស់ពួកគេ។ បន្ទាប់មក ចៅក្រម **ស៊ីលវៀ ខាត់វ៉ាយច៍** បានពន្យល់ថា អង្គជំនុំជម្រះនៃតុលាការដំបូងនឹងណែនាំក្រុម ទាំងពីពីថេរវេលានិងវិធីដាក់សំណើនាពេលក្រោយ។ យ៉ាងណាមិញ ការប្រើប្រាស់សំណើជាលាយលក្ខណ៍អក្សររបស់ក្រុមមេធាវីការពារក្តីឲ្យលោក **អៀង សារី** នៅតែមិនទាន់បានដោះស្រាយរហូតដល់ លោកស្រី **ស៊ីម៉ុនណូហ្សត** និងលោក **ខា**

ណាវ៉ាស បានសួរបញ្ជាក់លើបញ្ហានេះ។ ក្រោយពីបានសម្រាកយូរបន្តិចនៅរសៀលថ្ងៃអង្គារ ចៅក្រម **ខាតវ៉ាយច៍** បានពន្យល់ថា សំណើជាលាយលក្ខណ៍អក្សរអាចទទួលយកបាន ឲ្យតែសំណើទាំងនេះដាក់ឲ្យទាន់កាលបរិច្ឆេទដែលបានកំណត់។ លោកស្រីចៅក្រម ក៏បានទុកពេលវេលាឲ្យក្រុមលោក **ខៀវ សំផន** និង **នួន ជា** រហូតដល់ចុងសប្តាហ៍ក្រោយដើម្បីដាក់សំណើជំទាស់តវ៉ាទាក់ទងនឹងការទទួលស្គាល់ឯកសារឧបសម្ព័ន្ធ១ និងស្នើសុំឲ្យភាគីទាំងអស់ឲ្យផ្តល់ការឆ្លើយតបទៅកាន់សំណើរបស់ពួកគេនៅត្រឹមថ្ងៃទី២២ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០១៣ ហើយនៅក្រោយកាលបរិច្ឆេទនេះ តុលាការនឹងចេញសេចក្តីសម្រេចមួយលើការទទួលយកបាននៃឯកសារ។

កញ្ញា **ហ្គីសសេ** ក៏បានសួរថាហេតុអ្វីបានជាក្រុមការពារក្តីត្រូវបានស្នើឲ្យលើកពីបញ្ហាការទទួលយកបាននៃឯកសារទៅវិញ ព្រោះកញ្ញាជឿជាក់ថាគោលបំណងចម្បងនៃសវនាការនេះ បានចែងក្នុងអនុស្សរណៈ ចុះថ្ងៃទី១៦ ខែមករា គឺដើម្បីជូនព័ត៌មានដល់សាធារណជន និងផ្តល់ឱកាសឲ្យជនជាប់ចោទផ្តល់មតិយោបល់។ ចៅក្រម **ខាតវ៉ាយច៍** បានបញ្ជាក់ថា គោលបំណងនៃសវនាការនេះទាក់ទងនឹងការដាក់បង្ហាញឯកសារពាក់ព័ន្ធ នឹងផ្នែកជាក់លាក់នៃរឿងក្តីនេះ ដើម្បីអនុញ្ញាតឲ្យភាគីទាំងអស់បញ្ជាក់លើឯកសារណាដែលមានខ្លួនយល់ថាសំខាន់ខ្លាំងចំពោះសំណុំរឿងរបស់ខ្លួន និងដើម្បីធានាឲ្យសាធារណជនអាចទទួលបានព័ត៌មាន និងដឹងលឺចំពោះឯកសារដែលនឹងត្រូវប្រើប្រាស់ក្នុងសំណុំរឿងនេះ។ បន្ទាប់ពីមានការបញ្ជាក់របស់អង្គជំនុំជម្រះនៅថ្ងៃទីពីរមក កិច្ចដំណើរនីតិវិធីបន្តពីនេះ ក៏មានប្រសិទ្ធភាពជាងមុន។

២. សុខភាព និងសម្បទារបស់លោក អៀង សារី ក្នុងការជំនុំជម្រះ

នៅថ្ងៃពុធ លោក **ខាណាវ៉ាស** បានលើកបញ្ហាសុខភាពផ្លូវចិត្តរបស់កូនក្តីខ្លួនជាថ្មីម្តងទៀត ដោយកត់សម្គាល់ឃើញពីការសួរសុខទុក្ខកូនក្តីរបស់គាត់ នៅបន្ទប់ឃុំឃាំងតាមដានសវនាការក្នុងអំឡុងវគ្គសវនាការពេលព្រឹក។ គាត់បានពន្យល់ថា សញ្ញារបស់ជនជាប់ចោទអាចទទួលយកបាន ប៉ុន្តែគាត់មិនអាចតាមដាននីតិវិធីសវនាការបានទេ។ គាត់បានបន្តយល់ថា របាយការណ៍វេជ្ជបណ្ឌិតពីបន្ទប់ឃុំឃាំងតាមដានសវនាការ ថាជាការមិនសមហេតុផល ដោយសារតែមានសញ្ញាគិតថា មានលទ្ធភាពតាមដាននីតិវិធីសវនាការបាន។ យ៉ាងណាមិញ លោក **ខាណាវ៉ាស** ក៏បានពន្យល់ដែរថា ពេលគាត់បានសួរ ថាតើ **អៀង សារី** ចង់លះបង់សិទ្ធិមិនមានវត្តមានក្នុងកិច្ចដំណើរការសវនាការដែរ ឬទេ ? កូនក្តីរបស់គាត់បានឆ្លើយតបវិញថា គាត់មិនប្រកាន់នៅបន្ទប់ឃុំឃាំងតាមដានសវនាការខាងក្រោមទេ។ មុននឹងបន្តការដាក់បង្ហាញឯកសារ លោក វេយ៍ន័រ បានឆ្លើយតបទៅវិញថា គោលជំហររបស់សហព្រះរាជអាជ្ញាលើបញ្ហានេះមិនមានការផ្លាស់ប្តូរទេ ហើយអង្គជំនុំជម្រះគួរតែទទួលបានព័ត៌មានគ្រប់គ្រាន់លើបញ្ហានេះ។ មុននឹងសម្រាកអាហារថ្ងៃត្រង់ ចៅក្រម **ខាតវ៉ាយច៍** បានកត់សម្គាល់ពីការលះបង់សិទ្ធិរបស់លោក **អៀង សារី** ក្នុងការចូលរួមសវនាការ និងបានបង្គាប់ឲ្យវេជ្ជបណ្ឌិតផ្តល់នូវរបាយការណ៍សុខភាពរបស់លោក **អៀង សារី** ឲ្យបានមុនថ្ងៃឈប់សម្រាកសវនាការ។

លោក **ខាណាវ៉ាស** បានលើកបញ្ហានេះម្ដងទៀតនៅថ្ងៃបន្ទាប់ ដោយអះអាងថា តួនាទីរបស់វេជ្ជបណ្ឌិតមិនបានឆ្លើយតបនឹងសំណួររបស់អ្នកគ្រប់គ្រងសំណុំរឿងរបស់លោក **អៀង សារី** លើលទ្ធភាពរបស់ជនជាប់ចោទក្នុងការតាមដានកិច្ចដំណើរការនីតិវិធីទេ។ លោក វេជ្ជបណ្ឌិត បានប្រាប់អ្នកគ្រប់គ្រងសំណុំរឿងថា គាត់មិនអាចផ្ដល់ការវាយតម្លៃបានទេ ដោយសារតែគាត់ត្រូវតែទាក់ទង "ក្រុមការងារ" ដើម្បីពិភាក្សាពីអ្វីដែលត្រូវដាក់ក្នុងរបាយការណ៍សុខភាព។ លោក **ខាណាវ៉ាស** បានសង្កេតថា វេជ្ជបណ្ឌិតបែបនេះ មិនអាចធ្វើការសង្កេតសុខភាពដោយខ្លួនគាត់បាន ហើយវាស្ដែងឲ្យឃើញពីមុសាវាទ ឬ ភាពក្លែងក្លាយសុទ្ធសាធ ហើយគាត់សំណូមពរឲ្យវេជ្ជបណ្ឌិតមានលទ្ធភាពធ្វើរបាយការណ៍សុខភាព។ លោក **ពេជ អង្គ** បានចោទសួរពីភាពសមរម្យនៃធ្វើមតិរបស់លោក **ខាណាវ៉ាស** បែបនេះ។ អង្គជំនុំជម្រះ តំណាងដោយចៅក្រម **ខាតវ៉ាយថ៍** បានធ្វើរិះគន់ដល់លោក **ខាណាវ៉ាស** ដោយសារហេតុផលទីមួយ គឺវាគ្មានប្រយោជន៍ទាល់តែសោះសម្រាប់បុគ្គលពេទ្យមិនស្គាល់ជំនាញ ឬ មេធាវីដាក់គំនាបសង្កត់លើវេជ្ជបណ្ឌិត ដោយសារតែវេជ្ជបណ្ឌិតស្ថិតនៅក្រោមការណែនាំឲ្យរាយការណ៍ជូនអង្គជំនុំជម្រះតែម្នាក់គត់ ហើយហេតុផលទី២ សម្រាប់ការប្រើប្រាស់ពាក្យ មុសាវាទ ដែលផ្ដែផ្ដាឲ្យវេជ្ជបណ្ឌិតថាបាននិយាយកុហក ដែលជាមតិមួយដែលចៅក្រម **ខាតវ៉ាយថ៍** បានស្ដីបន្ទោសថា ជាសេចក្ដីថ្លែងការណ៍មិនសមរម្យប្រើប្រាស់ក្នុងតុលាការ។

ផ្នែកទី៤៖ ការគ្រប់គ្រងសវនាការ

ខណៈ **នួន ជា** និង **ខៀវ សំផន** មិនអាចចូលរួមកិច្ចដំណើរការនីតិវិធីបានក្នុងសប្ដាហ៍នេះ ដោយសារតែការព្យាបាលជម្ងឺនៅមន្ទីរពេទ្យ អង្គជំនុំជម្រះបានបើកសវនាការលើឯកសារមុនកាលវិភាគដែលបានគ្រោង ដែលបានកំណត់នៅខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០១៣ ជំនួសសវនាការលើសក្ខីកម្មសាក្សីវិញ។ អង្គជំនុំជម្រះ បានបន្តខ្នះខ្នែងធានាឲ្យមានប្រសិទ្ធភាពនៃនីតិវិធីសវនាការពេញមួយសប្ដាហ៍ និងបានសួរ ថាតើសហព្រះរាជអាជ្ញាអាចដាក់បង្ហាញឯកសារលើប្រធានបទបន្ថែមទៀតបានដែរឬទេ? សហព្រះរាជអាជ្ញា បានពន្យល់ដល់អង្គជំនុំជម្រះថា សហព្រះរាជអាជ្ញាអាចធ្វើបទបង្ហាញឯកសារលើតួនាទីរបស់ជនជាប់តែប៉ុណ្ណោះនៅសប្ដាហ៍ក្រោយ ហើយនឹងមានបំណងដាក់បង្ហាញឯកសារលើសហឧក្រិដ្ឋកម្មនៅពេលខាងមុខទៀត។ អង្គជំនុំជម្រះបានព្រមានភាគីទាំងអស់ឲ្យត្រៀមខ្លួនចេះបត់បែនតាមកាលវិភាគភ្លាមៗនៅប៉ុន្មានសប្ដាហ៍ខាងមុខ ដែលបូកបញ្ចូលសក្ខីកម្មសាក្សី (TCW-565) ហើយនិងក្នុងករណីលោក **នួន ជា** ជ្រើសរើសមិនបោះបង់សិទ្ធិមានវត្តមានក្នុងបន្ទប់តុលាការ។

ក. វត្តមាន

ជនជាប់ចោទទាំងបីនាក់ មិនមានវត្តមានក្នុងបន្ទប់សវនាការទេ ដោយសារបញ្ហាសុខភាពទន់ខ្សោយ។ លោក **ខៀវ សំផន** និងលោក **នួន ជា** បានសម្រាកនៅមន្ទីរពេទ្យមិត្តភាព ខ្មែរ-រុស្ស៊ី ហើយលោក **អៀង សារី** បានតាមដានសវនាការពីបន្ទប់ឃុំឃាំងនៅខាងក្រោម។

វត្តមានដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី៖ នៅសប្តាហ៍នេះ ដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី១៥នាក់ បានចូលរួមតាមដានកិច្ចដំណើរការនីតិវិធីសវនាការរាល់ថ្ងៃ។ មាន១០នាក់បានអង្គុយនៅក្នុងបន្ទប់សវនាការផ្ទាល់ និង៥នាក់ទៀតបានតាមដានពីសាលសវនាការសាធារណៈ។

វត្តមានភាគី៖ ភាគីតំណាងទាំងអស់ គឺមានវត្តមានក្នុងបន្ទប់សវនាការ។ លោក **សុន អរុណ** មេធាវីជាតិការពារក្តីឲ្យលោក **នួន ជា** បានចាកចេញពីបន្ទប់សវនាការនៅរសៀលថ្ងៃ ពុធ និងវគ្គសវនាការទី២ និងទី៣នៅថ្ងៃព្រហស្បតិ៍។ តុលាការមិនបានប្រកាសពីអវត្តមានរបស់គាត់ទេ។

វត្តមានសាធារណជន៖

កាលបរិច្ឆេទ	សវនាការពេលព្រឹក	សវនាការពេលរសៀល
ថ្ងៃចន្ទ ២១/០១/១៣	▪ អ្នកភូមិ៤៧០នាក់ មកពីឃុំតាំងក្រសាំង ស្រុកសន្ទុក ខេត្តកំពង់ធំ ▪ ក្រុមនិស្សិតជប៉ុនមួយក្រុមមាន១៥នាក់ ▪ អ្នកសង្កេតការណ៍បរទេស ២ នាក់	▪ អ្នកភូមិ៣០នាក់ មកពីស្រុកកណ្តាលស្ទឹង ខេត្តកណ្តាល ▪ អ្នកសង្កេតការណ៍បរទេស ៤ នាក់
ថ្ងៃអង្គារ ២២/០១/១៣	▪ អ្នកភូមិ១៥០នាក់ មកពី ស្រុកបាទី ខេត្តតាកែវ និង ស្រុកឈូក ខេត្តកំពត ▪ អ្នកសង្កេតការណ៍បរទេស ៨ នាក់ ▪ សិស្សានុសិស្ស១០០នាក់ មកពី វិទ្យាស្ថានជំនាញសេដ្ឋកិច្ចនិងហិរញ្ញវត្ថុ	▪ សិស្សានុសិស្ស២៥០នាក់ មកពីវិទ្យាល័យ ជាស៊ីម ខេត្តតាកែវ ▪ អ្នកសង្កេតការណ៍បរទេស២នាក់
ថ្ងៃពុធ ២៣/០១/១៣	▪ អ្នកភូមិ៣៥០នាក់ មកពី ខេត្តពោធិ៍សាត់ ▪ អ្នកសង្កេតការណ៍បរទេស ៣ នាក់	▪ អ្នកភូមិ១៤០នាក់ មកពីស្រុកកណ្តាលស្ទឹង ខេត្តកណ្តាល ▪ អ្នកសង្កេតការណ៍បរទេស២នាក់
ថ្ងៃព្រហស្បតិ៍ ២៤/០១/១៣	▪ អ្នកភូមិ៤០០នាក់ មកពីស្រុកស្វាយជ្រំ ខេត្តស្វាយរៀង ▪ និស្សិតមកពីសហរដ្ឋអាមេរិក១៤នាក់ ▪ អ្នកសង្កេតការណ៍បរទេស១នាក់	▪ អ្នកភូមិ ៨០០ នាក់ មកពីស្រុករលាប្អៀរ ▪ អ្នកសង្កេតការណ៍បរទេស ៦នាក់

ខ. ការគ្រប់គ្រងពេលវេលា

នាសប្ដាហ៍នេះ តុលាការបានជួបប្រទះឧបសគ្គក្នុងការធានាឲ្យមានការគ្រប់គ្រងពេលវេលាឲ្យបានត្រឹមត្រូវ ដោយសារបញ្ហាសុខភាពទន់ខ្សោយរបស់ជនជាប់ចោទ និងបញ្ហានីតិវិធីខ្លះៗ ដែលតម្រូវឲ្យចៅក្រមចំណាយពេលសម្រាកច្រើនដើម្បីពិភាក្សា ជាពិសេស នៅថ្ងៃចន្ទ និងថ្ងៃអង្គារ។ កិច្ចដំណើរការនីតិវិធីសវនាការបានប្រកបទៅយ៉ាងរលូនក្រោយពីអង្គជំនុំជម្រះ បានចំណាយពេលសម្រាកក្នុងវគ្គសវនាការច្រើននៅថ្ងៃអង្គារ ហើយទីបំផុតបាន បញ្ជាក់ពីនីតិវិធីដែលយកមកអនុវត្ត (សូមមើល ផ្នែកទី១. ១.)។ ប្រហែលជាមកពីការផ្លាស់ប្តូរកាលវិភាគទាន់ហន់ពេក គេហទំព័ររបស់អង្គជំនុំជម្រះ មិនបានប្រកាសឲ្យបានត្រឹមត្រូវពីការផ្លាស់ប្តូរកាលវិភាគទេនៅក្នុងគេហទំព័រភាសាខ្មែរ រហូតដល់បញ្ចប់កិច្ចដំណើរការនីតិវិធីសវនាការក្នុងសប្តាហ៍នេះ។

គ. អាកប្បកិរិយាជាផ្លូវការក្នុងបន្ទប់សវនាការ

ជាទូទៅ អង្គជំនុំជម្រះតុលាការដំបូងនិងភាគីទាំងអស់ បានរក្សាអាកប្បកិរិយាបានល្អ ដោយសារតែអង្គជំនុំជម្រះ បានថ្លែងអំណរគុណម្តងហើយម្តងទៀតចំពោះភាគីទាំងអស់ពីការខិតខំប្រឹងប្រែងសម្របតាមការកែប្រែកាលវិភាគ។ មានតែព្រឹត្តិការណ៍មួយតែប៉ុណ្ណោះ នៅពេលដែលលោក **ខាណាវ៉ាស** ត្រូវបានព្រមានពីការប្រើប្រាស់ពាក្យពេចន៍មិនសមរម្យដល់វេជ្ជបណ្ឌិតក្នុងបន្ទប់ឃុំឃាំងតាមដានជាន់ក្រោម (សូមមើល ផ្នែកទី២. ២.)។

ឃ. បញ្ហាបកប្រែ និងបច្ចេកទេស

អ្នកបកប្រែភាសាបារាំងក្នុងសប្ដាហ៍នេះ ហាក់បីដូចជាមានសភាពរអាក់រអួលច្រើន ចំពោះភាគីដែលនិយាយភាសាបារាំងក្នុងបន្ទប់សវនាការ ជាពិសេស ក្នុងអំឡុងពេលអានឯកសារ។ បញ្ហានេះស្តែងឡើងកាន់តែច្បាស់ នៅពេលពួកគេបកប្រែមិនទាន់លោក **វ៉ាយជ៍ ដេស្មាឯល** ដែលបណ្ដាលឲ្យគាត់សំណូមពរឲ្យអ្នកបកប្រែគ្រាន់តែអានតាមតារាងឧបសម្ព័ន្ធ ដោយសារតែគាត់អានឯកសារតាមលំដាប់លំដោយ។ ជាថ្មីម្តងទៀត អ្នកបកប្រែមានការលំបាកបកប្រែឲ្យទាន់កញ្ញា **ហ្គីសសេ** ហើយកញ្ញាបានទទួលស្គាល់ថា បាននិយាយលឿនពេក ដោយបានរកឃើញពីភាពមិនត្រឹមត្រូវ នៅក្នុងប្រតិចារិកព្រាងជាផ្លូវការនៅថ្ងៃម្សិលមិញ។ យ៉ាងណាមិញ ព្រះរាជអាជ្ញា **លីសាក់** និង **វេយ៍ន័រ** បាននិយាយយឺតៗ ពេលអានឯកសារ និងបានអានលេខឯកសារពីរដង ដែលជួយសម្រួលដល់អ្នកបកប្រែពីភាសាអង់គ្លេស ទៅខ្មែរ។

ង.   តារាងពេលវេលា

<table>
<tr><th>កាលបរិច្ឆេទ</th><th>ចាប់ផ្តើម</th><th>សម្រាកពេលព្រឹក</th><th>អាហារថ្ងៃត្រង់</th><th>សម្រាកពេលរសៀល</th><th>ផ្អាកសវនាការ</th><th>រយៈពេលសវនាការសរុប</th></tr>
<tr><td>ថ្ងៃចន្ទ ២១/០១/១៣</td><td>៩:១២</td><td>១០:២៩-១០:៥៣</td><td>១១:៥៧-១៣:៤០</td><td>១៤:២២-១៥:០៣</td><td>១៦:០០</td><td>៤ម៉ោង</td></tr>
<tr><td>ថ្ងៃអង្គារ ២២/០១/១៣</td><td>៩:០៦</td><td>១០:៣៤-១១:០១</td><td>១១:៤២-១៣:៤១</td><td>១៤:១៨-១៥:១៥</td><td>១៦:៤៤</td><td>៣ម៉ោង និង ១៥ នាទី</td></tr>
<tr><td>ថ្ងៃពុធ ២៣/០១/១៣</td><td>៩:០៦</td><td>១០:៣៣-១០:៥៤</td><td>១២:០៣-១៣:៣១</td><td>១៤:៤៥-១៥:០៨</td><td>១៦:០៨</td><td>៤ម៉ោង និង ៥០ នាទី</td></tr>
<tr><td>ថ្ងៃព្រហស្បតិ៍ ២៤/០១/១៣</td><td>៩:០២</td><td>១០:៣០-១០:៥៧</td><td>១២:០៣-១៣:៣៨</td><td>១៤:៣៧</td><td>-</td><td>៣ម៉ោងនិង ៣៣ នាទី</td></tr>
<tr><td colspan="4">រយៈពេលសវនាការជាមធ្យម</td><td colspan="3">៣ម៉ោង និង ៥៥នាទី</td></tr>
<tr><td colspan="4">រយៈពេលសវនាការសរុបក្នុងសប្តាហ៍នេះ</td><td colspan="3">១៥ ម៉ោង និង៣៨នាទី</td></tr>
<tr><td colspan="4">ចំនួនម៉ោង ថ្ងៃ និង សប្តាហ៍នៃសវនាការ</td><td colspan="3">៦៤៩ម៉ោង និង២០នាទី</td></tr>
<tr><td colspan="7">រយៈពេលសវនាការចំនួន ១៤៨ ថ្ងៃ អំឡុងពេល ៤៦ សប្តាហ៍</td></tr>
</table>

Unless specified otherwise,

- the documents cited in this report pertain to The Case of Nuon Chea, Ieng Sary, Ieng Thirith and Khieu Samphan (Case No. 002/19-09-2007-ECCC) before the ECCC;
- the quotes are based on the personal notes of the trial monitors during the proceedings; and
- photos are courtesy of the ECCC.

Glossary of Terms

Case 001	*The Case of Kaing Guek Eav alias "Duch"*(Case No. 001/18-07-2007-ECCC)
Case 002	*The Case of Nuon Chea, Ieng Sary, Ieng Thirith and Khieu Samphan* (Case No. 002/19-09-2007-ECCC)
CPC	Code of Criminal Procedure of the Kingdom of Cambodia (2007)
CPK	Communist Party of Kampuchea
CPLCL	Civil Party Lead Co-Lawyer
DK	Democratic Kampuchea
ECCC	Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia (also referred to as the Khmer Rouge Tribunal or "KRT")
ECCC Law	Law on the Establishment of the ECCC, as amended (2004)
ERN	Evidence Reference Number (the page number of each piece of documentary evidence in the Case File)
FUNK	National United Front of Kampuchea
GRUNK	Royal Government of National Union of Kampuchea
ICC	International Criminal Court
ICCPR	International Covenant on Civil and Political Rights
ICTR	International Criminal Tribunal for Rwanda
ICTY	International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia
IR	Internal Rules of the ECCC Rev. 8 (2011)
KR	Khmer Rouge
OCIJ	Office of the Co-Investigating Judges
OCP	Office of the Co-Prosecutors of the ECCC
RAK	Revolutionary Army of Kampuchea
VSS	Victims Support Section
WESU	Witness and Expert Support Unit

* AIJI is a collaborative project between the East-West Center, in Honolulu, and the War Crimes Studies Center, University of California, Berkeley. Since 2003, the two Centers have been collaborating on projects relating to the establishment of justice initiatives and capacity-building programs in the human rights sector in South-East Asia. The Program is funded by the Open Society Foundation, the Foreign Commonwealth Office of the British Embassy in Phnom Penh, and the Embassy of Switzerland in Bangkok.

This issue of KRT TRIAL MONITOR was authored by Daniel Mattes, Aviva Nbaban Noyel Ry, and Penelope Van Tuyl, as part of AIJI's KRT Trial Monitoring and Community Outreach Program. KRT TRIAL MONITOR reports on Case 002 are available at < www.krtmonitor.org>, and at the websites of the East-West Center and the War Crimes Studies Center.

1 Trial Chamber. Transcript of Trial Proceedings (24 January 2013). E1/161.4 [hereinafter 24 JANUARY TRANSCRIPT]. Lines 2-4. 31.

2 See CASE 002 KRT TRIAL MONITOR. Issue 49, Hearing on Evidence Week 44 (14 January 2013).

3 Trial Chamber. "Adjournment of proceedings" (16 January 2013). E258. As noted in the second paragraph, Nuon Chea indicated he "would not waive his right to be present for the hearings" as previously scheduled.

4 Trial Chamber. "Revised Schedule for Forthcoming Document Hearings (commencing Monday 21 January 2013)" (17 January 2013). E223/3 [hereinafter REVISED SCHEDULE FOR DOCUMENT HEARINGS].

5 See CASE 002 KRT TRIAL MONITOR. Issue 39. Hearing on Evidence Week 34 (8-10 October 2012). Also CASE 002 KRT TRIAL MONITOR. Issue 40. Hearing on Evidence Week 35 (18-19 October 2012).

6 REVISED SCHEDULE FOR DOCUMENT HEARINGS. Para. 3 listed the relevant Closing Order paragraphs.

7 Trial Chamber. "Forthcoming Document Hearings and Response to Lead Co-Lawyers' Memorandum Concerning the Trial Chamber's Request to Identify Civil Party Applications for Use at Trial (E208/4) and KHIEU Samphan Defence Request to Revise Corroborative Evidence Lists (E223)" (19 October 2012). E223/2 [hereinafter FORTHCOMING DOCUMENT HEARINGS]. Para. 4. The Trial Chamber notified all Parties of a 30 November 2012 deadline for additional documents related to forced population movement and Tuol Po Chrey.

8 Ibid. Paras. 9 and 13. The Trial Chamber explained that the OCP had to further reduce the number of witness statements. In the latter paragraph, it ordered the Lead Co-Lawyers to similarly indicate which Civil Party applications "form part of the representative sample of Civil Party applications they wish to tender into evidence."

9 Ibid. Para. 5. This paragraph listed the documents that the Trial Chamber intended to hear in the originally scheduled February 2013 hearing prior to the Chamber's 17 January 2013 memorandum that utilized expanded paragraphs in the Closing Order and moved the hearing to the week of 21 January 2013. It was the standard to which the counsel for Ieng Sary claimed to adhere in compiling documents.

10 Office of the Co-Prosecutors. "Annex 1: Remaining [Non-Statement] Documents to Be Put Before the Chamber [Not Relating to Forced Transfer 1, 2, or Tuol Po Chrey]" (23 November 2012). E223/2/1.1 [hereinafter ANNEX 1].

11 Office of the Co-Prosecutors. "Co-Prosecutors' Response to the Trial Chamber's Request to Indicate Additional Documents Relevant to the Population Movement and Tuol Po Chrey Trial Segments and Motion for Scheduling of Documentary Hearings" (23 November 2012). E223/2/1 [hereinafter CO-PROSECUTORS' RESPONSE TO THE TRIAL CHAMBER'S REQUEST]. Para. 3. The annex included two documents cited in the Closing Order paragraphs relevant to population movements and Tuol Po Chrey, but the other 46 are not related.

12 Trial Chamber. "Decision Concerning New Documents and Other Issues" (30 April 2012). E190. [hereinafter
DECISION CONCERNING NEW DOCUMENTS].

13 OCP opposed Khieu Samphan's use of four letters from: Philippe Jullian-Gaufres (15 October 2010), E190/2.5; Sam Sok (21 January 2011), E190/2.7; Roland Dumas (14 February 2011), E190/2.18; Claude Katz (18 April 2011), E190/2.19.

14 Trial Chamber. Transcript of Trial Proceedings (21 January 2013). E1/161.1 [hereinafter 21 JANUARY TRANSCRIPT]. Lines 15-16. 22.

15 OCP opposed four of Nuon Chea's documents: Joel Brinkley, Cambodia's Curse: The Modern History of a Troubled Land (2011), E131/1/13.12; T.D. Allman, "Sihanouk's Sideshow," Vanity Fair (April 1990), E131/1/13.2; PRK Council of Minister's Report (23 August 1986), E131/1/13.11 ["Concerns the K-5 Construction Plan for FY 1987"]; Report Concerning Visit to Thailand by Second Prime Minister Hun Sen (6 or 7 May 1998), E131/1/13.10.

16 Guissé stated that the four names were already included in the list of proposed witness in 23 February 2011, E9/9.2, except for Ms. Claude Katz, because her letter came too late.

17 Trial Chamber. "Decision on Objections to Documents Proposed to Be Put Before the Chamber on the Co-Prosecutors' Annexes A1-A5 and to Documents Cited in Paragraphs of the Closing Order Relevant to the First Two Trial Segments of Case 002/01" (9 April 2012). E185 [hereinafter DECISION ON OBJECTIONS TO DOCUMENTS]. Paras. 9-11.

18 When Karnavas referred to the OCIJ rogatory report, he actually referred to an item that the OCP had not yet presented, as the only rogatory report presented was in Annex 2, not Annex 1, to which Karnavas was supposed to make responses at this moment. See Footnote 26 for the reports in question from Annexes 2(A-C).

19 Karnavas made general statements about the use of videos as evidence, but this was in direct reference to a film directed by Thet Sambath and put before the Chamber by the OCP: Thet Sambath, Interview of Nuon Chea entitled "Nuon Chea on Confessions" and "Nuon Chea on Year Zero" (2000), film, E93/7.2-3R.

20 Again, Karnavas referred to documents not listed in Annex 1 as presented by Vincent de Wilde, but in new OCP documents listed in Annex 2(A-C). In particular, Karnavas stressed the untrustworthiness of documents issued by the United States government, because at the time of DK, the United States had fought a secret war in Cambodia and lied to the American Congress and people, and the documents were likely tainted by national security motives. See Footnote 26 for the documents in question from Annexes 2(A-B).

21 Karnavas objected to OCP's use of a document containing a confession, as torture-tainted material is viewed as unreliable and inadmissible, pursuant to Internal Rule 87(3)(d). The OCP included it in Annex 1, as it was in Closing Order Footnote 3018: Muol Sambath alias Ros Nhim. S-21 Confession (14 June 1978). IS 5.63.

22 DECISION ON OBJECTIONS TO DOCUMENTS. This decision is one of three that de Wilde cited as having already resolved Karnavas' objections, especially in relation to his concern over torture-tainted evidence and evidence without examination of the authors. For example, de Wilde recalled that, in paragraph 20 of this decision, the Chamber already ruled that Closing Order footnotes have prima facie reliability and relevance.

23 DECISION ON OBJECTIONS TO DOCUMENTS. Para. 21.

24 Office of the Co-Prosecutors. "Annex 2 A – Additional OCP Documents Relating to Phase 1 - Movement of the Population" (23 November 2012). E223/2/1.2 [hereinafter ANNEX 2(A)]. This annex consists of 88 documents; Office of the Co-Prosecutors. "Annex 2 B – Additional OCP Documents Relating to Phase 2 - Movement of the Population" (23 November 2012). E223/2/1.3 [hereinafter ANNEX 2(B)]. This annex consists of two documents; Office of the Co-Prosecutors. "Annex 2 C – Additional OCP Documents Relating to Tuol Po Chrey Execution Site" (23 November 2012). E223/2/1.4 [hereinafter ANNEX 2(C)]. This annex consists of four documents.

25 CO-PROSECUTORS' RESPONSE TO THE TRIAL CHAMBER'S REQUEST. Para. 6.

26 In his response to the OCP presentation of Annex 1 documents, Karnavas made general objections to specific types of documents that were actually only listed in Annexes 2(A-C). The OCIJ rogatory reports he opposed are listed as number 39 in Annex 2(A), number 2 in Annex 2(B), and number 4 in Annex 2(C). The international communications of foreign governments and international organizations that he opposed are all listed in Annex 2(A) from numbers 2 to 16. The international media reports that he opposed are listed from numbers 17 to 36 in Annex 2(A) and as number 1 in Annex 2(B).

27 The photographs to which Karnavas objected were listed as numbers 37-8 in Annex 2(A) and numbers 2-3 in Annex 2(C), and they were, respectively: Al Rockoff. Photograph Depicting Evacuation of Phnom Penh (April 1975). D366/7.1.416; Nhem En. Photograph Depicting Khmer Rouge Combatants at Olympic Stadium (17 April 1975). D313/1.2.238; Craig Etcheson. Photograph Depicting Tuol Po Chrey Killing Site

(1997). D313/1.2.104; Craig Etcheson. Photograph Depicting Tuol Po Chrey Mass Grave Pits (1997). D313/1.2.106.

[28] Tram Kak district records were listed in Annex 2(A), relating to the forced evacuation phase one, as 40-88.

[29] 21 JANUARY TRANSCRIPT. Line 25, 61; 1, 62.

[30] Records listed in Annex 2(A) without a discernible author had numbers 40, 43-47, 49, 55, 62, 64, 79, and 86.

[31] 21 JANUARY TRANSCRIPT. Lines 16-17, 64.

[32] See CASE 002 KRT TRIAL MONITOR. Issue 14. Hearing on Evidence Week 9 (12-15 March 2012). II.D.4(a), (c). On the previous occasion, the Prosecution argued that Internal Rule 87 demonstrates a presumption of the reliability and authenticity of evidence, and it does not require the author's appearance before the Court.

[33] Trial Chamber. "Decision on Objections to Documents Proposed to Be Put Before the Chamber in Co-Prosecutors' Annexes A6-A11 and A14-A20 and by the Other Parties" (3 December 2012). E185/1 [hereinafter SECOND DECISION ON OBJECTIONS TO DOCUMENTS]. Para. 18. In addition, paragraph 9 of this decision demonstrates the Trial Chamber's agreement with OCP's arguments in the week of 12-15 March 2012 concerning the presumption of relevance and reliability of evidence if compliant with Internal Rule 87.

[34] According to de Wilde, the reports, biographies, and confessions recorded at Kraing Ta Chan Security Centre were especially relevant to the CPK policy of taking specific measures against former officials of the Lon Nol regime, which relates to the first forced population movement.

[35] Initially it was not very clear whether the President meant that the Defense would present documents on these topics in favor of the Defense. On 21 January, Nil Nonn stated that "the Chamber is seized of the request by the defence team for Mr. Ieng Sary requesting to put before the Chamber 56 documents." Karnavas clarified this the next day, explaining that they actually compiled objections to 54 documents that fell under Paragraph 5 of the 19 October 2012 memorandum. He suggested that the Defense Team read through all documents referenced in the cited Closing Order paragraphs, and that they had found 54 documents to which they objected.

[36] Internal Rule 87(3) states: "The Chamber bases its decision on evidence from the case file provided it has been put before it by a party or if the Chamber itself has put it before the parties. —Evidence from the case file is considered put before the Chamber or the parties if its content has been summarised, read out, or appropriately identified in court. The Chamber may reject a request for evidence where it finds that it is: a. irrelevant or repetitious; b. impossible to obtain within a reasonable time; c. unsuitable to prove the facts it purports to prove; d. not allowed under the law; or e. intended to prolong proceedings or is frivolous."

[37] Karnavas explicitly noted that his team did not object to the introduction of an article authored by Suong Sikoeun, as he appeared in Court to testify and the article "sort of dovetails what he testified to." For his testimony, see CASE 002 KRT TRIAL MONITOR. Issues 30-33. Hearings on Evidence Weeks 25-28.

[38] Karnavas already raised objections on this matter since 2011. See DECISION ON OBJECTIONS TO DOCUMENTS, Para. 10. In this instance, he specifically objected to the use of Heder's documents, as he worked for the OCP when drafting the introductory submissions and later for the OCIJ when preparing the Closing Order.

[39] REVISED SCHEDULE FOR DOCUMENT HEARINGS. Para. 4.

[40] Revolutionary Flag (August 1975). E3/5.

[41] National Prosecutor Seng Bunkheang referred to Article 27 of the Statute of the CPK, E3/214; minutes of the CPK Standing Committee meeting (9 October 1975), E3/182; letter to Comrade Ya, Secretary of Northeast Zone (11 November 1975), E3/1150; minutes of CPK Standing Committee meeting (22 February 1976) E3/229, which recorded attendance that included Comrade Deputy Secretary Nuon Chea and Comrade Khieu Samphan, and which discussed Son Sen's report on the enemy situation in the Eastern Zone as well as Chinese military aid.

[42] This group of documents included a telegram sent from Ya, the Northeast Zone Secretary, to Brothers Van and Doeun, E3/386, which noted that he needed Angkar's agreement to "slow down fighting for a while." It also included the minutes of a Standing Committee meeting (11 March 1976), E3/217, which Nuon Chea, Ieng Sary, and Khieu Samphan attended, and which discussed security in Mondulkiri. The prosecutor also presented a document summarizing a Standing Committee decision (19-21 April 1976), E3/235; minutes of Standing Committee meeting (14 May 1976), E3/221; minutes of Standing Committee meeting

(30 May 1976), E3/224, KRT Trial Monitor Case 002 ■ Issue 50 ■ Hearing on Evidence Week 45 ■ 21- 24 January 2013 18 which recorded attendance of Pol Pot, Nuon Chea, and Khieu Samphan as they discussed the duties of the RAK related to agricultural production, noting, for example, that Sector 703 should dig canals to link the Bassac River.

[43] One report from a Vietnamese messenger, D56/10.008, regarded the public announcement by the FUNK and the GRUNK on the composition of the People's Liberation Army, and stated, "Khieu Samphan was appointed as the president and the commander, and the army chief of the army; and Saloth Sar was appointed as the chief leading the military of the army; and Nuon Chea was appointed as the political leader of the Army". He also quoted from a FBIS – the U.S. Foreign Broadcast Intelligence Service – report of a Pyongyang Radio Broadcast on Pol Pot's biography and position (October 1972), E3/290.

[44] Interview with Cambodian refugees – members of Kampong Som Standing Committee – at Khmer-Thai border (February to March 1980), E3/1714, in which they described the attack on Phnom Penh in 1974-1975 as controlled by the Center's Army under Pol Pot and Nuon Chea. They stated it was under the control of Pol Pot and Nuon Chea; interview with Ieng Sary (22 July 1981), E3/94, who explained that the real composition of the security part of the Center was Pol Pot, Nuon Chea, So Phim and Son Sen; interview with Ieng Sary (28 August 1996), E3/93, who alleged that Pol Pot's right hand was actually Nuon Chea, and a committee of Pol Pot, Nuon Chea, Son Sen, and Yun Yat considered all security matters.

[45] Communiqué by Ieng Sary's group, "The Truth about the Dictatorship Regime of Pol Pot: 1975-1978" (9 September 1996), E3/86.

[46] Order from Comrade Hin, commander of Division 703, a Special Zone division (months after 17 April 1975), E3/832. The list included Sisowath Ritharavong, a royal described as having "a feudal, people-betraying lineage."

[47] Lysak presented a report from Division 164 Secretary Muth to Brother 89, alias for Son Sen (5 January 1976), on fighting at Koh Tral island, which mentioned a monthly report sent up from military units, E3/1016; telegram from Son Sen alias Uncle 89 to 05, who, according to witnesses, was Sar Sarun, Secretary of Division 801 (23 January 1976), on Angkar's awaited response to Vietnamese attacks, E3/887; daily report on CIA involvement, signed by Khieu, alias of Son Sen (26 February 1976), E3/1175; report from Chhin, Division 920 Secretary, to Son Sen and copied to Ieng Sary (3 March 1976), on arrests and interrogations, E3/923; report from Division 310 Secretary, Oeun, to Angkar (16 March 1976), which additionally noted moral degradation in relations between men and women, document E3/1176; Lysak also presented a report from Oeun on the biographies of prisoners (26 May 1976), E3/1162.

[48] Lysak presented a document from a meeting of division committees (1 June 1976), E3/814, which sought "100% self-support and 30% support of Angkar" and a document regarding a meeting in which Son Sen detailed plans for rice production to division secretaries (18 August 1976), E3/797.

[49] "Decisions of a Party Committee Conference of All Divisions" (10-14 July 1976), E3/790. The conference categorized the duties of the RAK, to 1) continue socialist revolution, 2) defend the nation and build the revolutionary army to become the party's apparatus, 3) launch attacks and build socialism to achieve the targeted 3 tonnes/hectare, 4) build the Party, and 5) destroy enemies and infiltration. Lysak then presented the minutes of a meeting between Son Sen and division secretaries in which he disseminated orders related to the decisions of the Conference (2 August 1976), E3/795.

[50] As examples of Division-to-Center communications on investigations of enemies, Lysak presented: a report from Sou Met, Division 502 Secretary (1 September 1976), E3/1133; minutes of a meeting between Son Sen and Division 164 (9 September 1976), E3/813; minutes of a meeting between Son Sen and division and independent regiment secretaries and deputy secretaries (16 September 1976), E3/800; minutes of joint meeting between division secretaries and Son Sen (19 September 1976), E3/810, with specific reference to food supplies and health problems in the military; telegrams from Son Sen to divisions under command of the Center (23 September 1976), E3/1024 and E3/1101, which concern Vietnamese enemies called "the Sevens" or "Group Seven"; minutes of a meeting between the divisions and Office 62, the logistics office of the General Staff (30 September 1976), E3/801, concerning the arrests of cadres and their subsequent transfer to S-21; telegram from Dim, Division 196 Deputy Secretary, to Division Secretary, Brother Muth, and copied to Brother Nuon and Brother Khieu (6 October 1976), E3/1225, on the use of children to hunt for bandits; minutes of meeting with division secretaries and deputies (18 October 1976), E3/815, in which Son Sen blames the CIA and a Soviet-Vietnamese revisionist group for continued treasonous events at the bases and in the RAK; report from Division 801 Secretary, Roeun, to Brother 89

(25 November 1976), E3/1164, noting some organizational measures against enemies in the division and expecting “the Party’s recommendations”; minutes of meeting with division secretaries and logistic officers (15 December 1976), E3/804, in which Son Sen stressed the need for biographies. As an example of chain-ofcommand, Lysak compared a report sent by Division 801 Secretary, Roeun (25 December 1976), E3/1079, and a General Staff report, “Overall Situation in The Country and Along the Border via Telegrams from the 1 to 31 December 1976,” E3/1132, to note that Roeun’s reporting was subsequently used by the General Staff.

51 Lysak referred to the minutes of a meeting of division and regiment secretaries and deputy secretaries (30 August 1976), E3/798. In response to the arrest of dissidents allegedly tied to Chan Chakrey, Son Sen instructed the attendees of new measures: give additional education about the spirit of vigilance. Do not allow pacifism…Divisions are to examine and keep track of no-good elements. Organize for them to be administered separately…it is imperative to conduct further purges of no-good elements. It is imperative to be absolute.” The prosecutor also mentioned the minutes of a meeting between Son Sen, Division 703 Secretary, Pin, S-21 chairman, Duch, and S-71 chairman, Pang (9 September 1976), E3/811, in which they discussed the discovery of leaflets criticizing the regime in Phnom Penh, and Duch made a connection to the flyers that caused Chakrey’s arrest. Lysak then presented the minutes of a subsequent meeting between Son Sen, Duch, Division 170 Secretary, Sok, and Division 290 Secretary, Tal (16 September 1976), E3/822, in which they discussed the arrest of senior cadres, referring to a “plan that Angkar had sent out pursuant to which all Chakrey connections have to be arrested,” as it listed the names of 33 cadres and Chan Chakrey’s wife and niece. He presented a General Staff report, written by Witness Ung Ren, on Division 170 (1 October 1976), E3/820, which stated that the new Division 170 Secretary, Sok, was not implementing strong enough supervision.

52 Lysak first presented the minutes of a meeting of secretaries and deputy secretaries of the divisions and independent regiments (9 October 1976), E3/13. To explain the delay of the anniversary celebrations, Lysak referred to the S-21 confession of Chhouk, Sector 24 Secretary (19 September 1976), D288/6.5/2.22, in which he mentioned a plot to “Smash Brother No. 1 and Brother No. 2” in a 1976 celebration, which Duch reported, to “Respected Brother” (26 September 1976). Lysak showed a statement by Khieu Samphan (27 September 1976), E3/192, announcing that Pol Pot would take temporary leave for “his health” and that Nuon Chea was appointed his temporary replacement. The prosecutor then returned to document E3/13, quoting Son Sen’s declarations on successful tracking of “traitorous links in Division 170” and the pursuit of the network, largely through interrogations, up to Chan Chakrey. Lysak then presented Duch’s report on the arrest and investigations of Chan Chakrey (6 August 1976), D288/6.5/2.14, which he noted was consistent with Son Sen’s account in the 9 October meeting. In that meeting, Son Sen explained that Chan Chakrey’s interrogation led to the arrest of Chhouk, who confessed the assassination plot, Vietnamese collusion, and their leader, Ya, who was then arrested. Multiple division secretaries also reported their progress in purging traitors from within their ranks, and Son Sen concluded with three principles for purging “no-good elements”: the “dangerous” category must be “absolutely purged”; the “ordinary liberal” category require repeated education, and those who “merely believed the enemy incitement” must “undergo refashioning” to erase their belief in the enemy.

53 Lysak presented a report from Meas Muth, Division 164 Secretary, to Son Sen (19 October 1976), E3/1135, on soldiers missing from the Division hospital, with “a hand-written note the following day from Son Sen alias Khieu, to Bong Nuon, making a request for approval to search for them. A subsequent telegram from Son Sen to Meas Muth (4 November 1976), E3/1151, approved the search.

54 Lysak referred to minutes of a meeting (1 March 1977), E3/807, in which division secretaries listed policies for arrests of threats and removals to S-21. At the conclusion, Son Sen described another “treasonous network” that was eliminated as evidence of the need for continued purges. Also related was a report from Division 801 Secretary, Roeun, to Uncle 89 (30 March 1977), E3/1168, asking for approval to remove cadres contrary to “implementation of the line”; telegram from Division 920 Secretary, San, to Brother 89, on traitors (6 April 1977), E3/1199, which Son Sen sent to Angkar and annotated, “Arrest them”; telegraph report from Division 164 Secretary, Meas Muth, on capture of a Thai boat (12 August 1977), E3/1082.

55 Such documents included: reports from Division 801 to Brother 89 (24 and 29 March 1977), E3/1061 and E3/1060, respectively, concerning the arrests of Vietnamese at the border, with handwritten notes for forwarding “to Angkar” and referring to Tuol Sleng; S-21 confession of Sour Tuon, alias Mao, with

annotation from Khieu to Roeun, Division 801 Secretary (2 June 1977), D43/4 Annex 22; S-21 confession of Division 164 Deputy Secretary, Hang Doeun, alias Dhoem, with annotation, E3/150; S-21 confession of Khuon Dim, with annotations from "Khieu" and noted as sent to "Brother Nuon" (10 September 1977) D43/4 Annex 99; S-21 confession of Chia Sun, D43/4 Annex 91; S-21 confession of Srei Saroeun, D302.5; report from Division 170 Secretary, Sok, to Brother 89 (4 June 1977), E3/1202, on the arrest of 11 internal enemies for having "talked, traveled, and communicated freely," and their transfer to S-21.

56 By this point, the Closing Order alleges Son Sen had been sent to the East Zone to oversee the Vietnam conflict. Lysak refers to a telegram from Division 164 Secretary, Meas Muth, to Committee 870 and copied to Uncle, Uncle Nuon, Brother Van, Brother Vorn, Brother Khieu, Office, and Documentation (31 December 1977), E3/915, in which he vows to defend the Party and "the territory of our Motherland."

57 See CASE 002 KRT TRIAL MONITOR. Issue 7. Hearing on Evidence Week 2 (13-15 December 2011). III.A.2. Son Arun's raised this objection in response to Seng Bunkheang's presentation of document E3/5.

58 See CASE 002 KRT TRIAL MONITOR. Issue 33. Hearing on Evidence Week 28 (20-23 August 2012). II.C.

59 Veng Huot outlined the OCP presentation: 1) period immediately before 17 April 1975 and situation in Phnom Penh; 2) Khmer Rouge attack on Phnom Penh; 3) arrival of Khmer Rouge in Phnom Penh on 17 April 1975; 4) evacuation of city dwellers; 5) evacuation of people to countryside cooperatives; 6) identification, separation, and execution of civil servants and soldiers of the Khmer Republic and events that took place at Tuol Po Chrey, and;
7) second phase of forced evacuation, the number of people evacuated, and consequences on the people.

60 Report on 24-25 February 1975 conference, United States Department of State, E3/334. The 'traitors': Lon Nol, Sirik Matak, Son Ngoc Thanh, Cheng Heng, In Tam, Long Boret, and Sosthene Fernandez.

61 "Indochina," U.S. Department of State (28 February 1975), E3/3551, which discussed the ongoing rice airlift; document E3/3334 discussed the rice airlift, as well as the movements of KR forces near the city and the explosion of rockets within the city limits by the end of February 1975; "The French Press Agency Reports More Embassies Evacuating Personnel," FBIS (9 March 1975), described casualties and KR attack on Pochentong airport; U.S. Department of State (11 March 1975), E3/3336, on continued rice airlift, as well as Khmer Republic leaders' peace offers and Sihanouk's call for the deaths of the seven 'traitors';

62 "Paris Radio Interviews Sihanouk on the Cambodian Situation," and "Khieu Samphan Appeals for Intensified Struggle," FBIS (13 and 17 March 1975), E3/120. It should be noted that FBIS, the Foreign Broadcast Intelligence Service, was an American intelligence operation that listened to media broadcasts and collated them into regular reports, always including a variety of sources, from international media to clandestine insurgent radio.

63 U.S. Department of State reports (18 March 1975), E3/3341, which detail the fall of Neak Loeung to KR forces, Khieu Samphan's announcement that KR forces controlled the Mekong, and the continued success of US food aid in keeping prices down; "Rockets hit Long Boret's Home [and] Just Miss [the] U.S. Embassy," FBIS (20 March 1975); FBIS (1-3 April 1975), E3/118, which described the FUNK's "complete control of the Mekong River from Phnom Penh to the South Vietnamese border" as well as Lon Nol's decision to leave; "Pol Pot, The Killing Embrace," video clip, D108/32.2R item 988.

64 "Private Weapons to Be 'Borrowed,'" "Long Boret Stops in Bangkok En Route to Phnom Penh," "Khieu Samphan Denial," "Long Boret Addresses the Nation After Saukam Khoy Flight," FBIS (4-12 April 1975), E3/118. 65 "[The] French Press Agency Reports Deteriorating Military Situation [on the] 15th and 16th of April," "The NUFC Radio Reports Pochentong Airport 'Completely Liberated'," "Government Appeals for Doctors to Treat Casualties," "Phnom Penh Leaders Request Ceasefire, Transfer of Power, 16th of April," "CPNLAF Issues Appeal to the People to Liberate Phnom Penh" FBIS (15-16 April 1975), E3/118. Included in FBIS documents were reports by French journalist Jean-Jacques Cazaux detailing the KR advance and the cease-fire talks' failure.

65 "[The] French Press Agency Reports Deteriorating Military Situation [on the] 15th and 16th of April," "The NUFC Radio Reports Pochentong Airport 'Completely Liberated'," "Government Appeals for Doctors to Treat Casualties," "Phnom Penh Leaders Request Ceasefire, Transfer of Power, 16th of April," "CPNLAF Issues Appeal to the People to Liberate Phnom Penh" FBIS (15-16 April 1975), E3/118. Included in FBIS documents were reports by French journalist Jean-Jacques Cazaux detailing the KR advance and the cease-fire talks' failure.

[66] This letter was sent in response to an American offer to evacuate Sirik Matak to the U.S. prior to 17 April 1975, and it further stated: “You are leaving, and if I die here, it will only be because I made a mistake – I believed in you.” Raynor further presented a memorandum recording a Cabinet meeting at the White House (16 April 1975), E3/3445, in which Henry Kissinger read Sirik Matak’s letter aloud.

[67] Trial Chamber. Transcript of Trial Proceedings (23 January 2013). E1/163.1 [hereinafter 23 JANUARY TRANSCRIPT]. Lines 14-15. 38.

[68] The first of Cazaux’s observations in document E3/2684 referred to a man named Hem Keth Dara, identified as the son of the former Minister of the Interior, who took on an outwardly aggressive appearance and claimed in the early morning of 17 April that he and 200 followers had taken over the city. By 2:00PM, however, Khmer Rouge forces had taken control from the man. Cazaux noted Prince Sirik Matak’s presence at the French Embassy, seeking refuge, where, he also noted, foreign journalists were transferred and Cambodians sought protection. Raynor then played another clip from “Pol Pot: The Killing Embrace” (D108/32.2R item 988), which showed the evacuation in progress and the empty streets of Phnom Penh. With relation to the Hem Keth Dara episode, the prosecutor presented the published observations of British journalist Jon Swain (Times of London, E3/51), which firstly confirmed the false takeover and later described the many people at a hospital with no doctors present. The journalist also reported seeing 50 prisoners in front of the Information Ministry, including Lon Non and Hem Keth Dara, who was already unarmed and treated like a “semi-prisoner.”

[69] “Asylum,” telegram from MoFA to French Embassy in Phnom Penh denying asylum requests of Sirik Matak and Um Bun Hor (17 April 1975), E3/2687; telegram from French Consul in Phnom Penh, Jean Dyrac, to MoFA, on FUNK attempts to search the Embassy, E3/2689; One telegram details KR attempts to evacuate the city and Calmette Hospital (E3/2688), and another describes the evacuation order as a dual attempt “to solve the food problem” and to “revolutionize the city,” as it also describes the surrender of Long Boret and the arrival of Khieu Samphan in the capital (E3/2696).

[70] Raynor corroborated Cazaux’s reports in document E3/2684 with a series of telegrams from the French Consul to the MoFA, E3/2691-4. They described Dyrac’s fears for the Embassy and detailed a meeting with a delegation from the “City Committee,” in which the Consul promised to provide lists of people in Calmette Hospital and the French Embassy. Dyrac specifically mentioned Sirik Matak and stated that, barring announcement of asylum, his name would be included in the lists. In “Situation at our Embassy,” a telegram from the French Embassy to the MoFA (19 April 1975), E3/2698, Dyrac warned that their “situation is critical,” as supplies run out and FUNK soldiers surround the Embassy. Raynor returned to E3/2684, in which Cazaux described the many rumors of rape, looting, and executions as refugees prepared to leave the Embassy.

[71] The Prosecutor then played a video extract from “Cambodia Year Zero” (D108/32.2R item 0102). He also corroborated the journalist’s account with a FBIS report, E3/118, which quoted articles on the evacuation of hospitals, including one published in the Los Angeles Times on 8 May 1975. He again cited E3/51 for reports on the experiences of French medical staff operating at gunpoint and later moving to the Embassy.

[72] “Beheadings Reported,” Chicago Tribune (19 April), E3/3367, regarding a KR radio broadcast that most top leaders had been beheaded while civilian populations evacuated the city; “Long Boret in Phnom Penh,” FBIS (19 April 1975), E3/118, described the capture of the former Prime Minister as he tried to leave.

[73] “Request for Immediate General Evacuation,” and “Departure of Refugees,” telegrams from Dyrac to the MoFA (20 April 1975), E3/2701-2. At this point, Raynor played a video extract from “Cambodia: A History of Genocide,” which included an image of Sirik Matak at the Embassy. Raynor presented another telegram from Lorine, the French Embassy cryptographer, to the MoFA (21 April 1975), E3/2707, concerning the painful separations of Cambodian men married to French women and her own adoption of a boy who was born at the Embassy to a mother who had to leave. One telegram (22 April 1975), E3/2714, examined the KR’s attempts “to destroy systematically all vestiges of a consumer society,” while another, “Foreign Refugees at the Embassy of France,” (23 April 1975), E3/2715, described how only foreign wives were allowed into the Embassy, without their Khmer husbands, and how the domestic staff was taken away.

[74] “A Victory Message,” broadcast by Khieu Samphan on the Phnom Penh Domestic Service (21 April 1975), FBIS, E3/118. Raynor followed this document with a short video depicting Phnom Penh’s abandoned streets and vacant homes, as well as a crowd of people walking on a stretch of road.

[75] Time Magazine (28 April 1975), E190.1.302.

[76] 23 JANUARY TRANSCRIPT. Lines 18-19, 25. 71, concerning document E3/118.

77 Ibid. Lines 20-23. 74. Cazaux also published an article in the Los Angeles Times (8 May 1975), E3/3366,which noted, “the same empty roads, burned villages, and deserted countryside…[in] the cities, there was the same silence.” Raynor followed with two videos of empty streets covered only with forgotten banknotes.

78 “The Testimony of Brigadier-General Sor Buon, Former General in the Khmer National Armed Forces (27 May 1975)” telegram from French Embassy in Thailand to the MoFA (23 June 1975), E3/2666. The report’s author, an unnamed Embassy representative, added that Sor Buon’s account was consistent with the comments of other refugees and noted that the Brigadier-General “[took] care to talk about only what he has seen.” Raynor briefly interrupted his presentation to show a video of Phnom Penh’s empty streets and a damaged Wat Phnom.

79 “Thursday the 24th of April,” interview with Jean Remy, head of the French Planters Association “and Cambodia’s most influential Frenchman,” Times newspaper, E3/51; article in Washington Post (4 June 1975), E3/3372; “Amnesty International Urges Cambodia to Respond to Allegations of Summary Executions,” news release, Amnesty International (30 March 1978), E3/3316.

80 Thet Sambath, One Day at Po Chrey, film [edited down to 19 minutes, 53 seconds].

81 Record of the Standing Committee’s Visit to the Northwest Zone (20-24 August 1975), E3/216. Other sections discussed the need to strengthen and expand cooperatives as they absorbed evacuees from Phnom Penh and provincial cities, as well as the goal to rapidly modernize the Zone’s agricultural infrastructure. One final section, the “shortfall or points to be considered,” stated the challenges ahead concerning “the water problem,” and an “insufficient” workforce of one million persons, which required “400,000 or 500,000 or more” people.

82 “Examination of Control and Implementation of the Policy Line on Restoring the Economy and Preparations to Build the Country in Every Sector, CPK (September 1975), E3/781. The document notably stated, “We must quickly prepare to transform from backward agriculture to modern within 10 to 15 years,” before it went on to suggest Cambodia’s cooperatives were far ahead the developmental stage of China, which still lacked paddy dikes. It also stated an important goal that, “In 1977, we must ensure 3 tons [of rice] per hectare.”

83 “The General View of Sector 5, Northewest Zone,” CPK (27 June 1977), E3/1181. A notable statistic referred to Sisophon District, where the population was 50,000, and “almost 100 percent of them [were] ‘new’ people.” Raynor closed his presentation with a CPK propaganda film showing men and women collecting massive amounts of rice: La récolte du riz, film, E3/31.

84 William Shawcross, Far Eastern Economic Review (2 January 1976), E190.1.318.

85 “Cambodia: The ‘New York Times’ Reports New and Forced Movements with a High Death Toll,” Fresh Point Press Agency (21 January 1976), D199/26.2.184. The article referred to the account of one refugee that 600 had died from disease within a month of their arrival in Phnom Srok. It further noted that the movement started in late October or Early November and that evacuees were transported by foot, in oxcarts, in lorries, or “packed inside freight cars like ‘fish inside a can’.”

86 24 JANUARY TRANSCRIPT. Lines 9-10, 11.

87 The two Civil Party statements cited had document numbers D22/100 and D22/186, respectively. Simonneau-Fort also referred to a third Civil Party, D22/8, who was “re-educated through work” in Kandal Province before he and his wife were taken to S-21 in Phnom Penh in Winter 1976.

88 D22/1370.1, on Krang Ta Chan Security Centre in the Southwest Zone; D22/144 on Siem Reap Prison; D22/1721A on Koh Kyang Security Centre in the West Zone; D22/3280 on Phnom Pros and Phnom Srei Security Centres in Kampong Cham; D22/3820A refers to Koh Kyang Security Center and S-21; D22/83 on Sang Security Center in the Southwest Zone.

89 Simonneau-Fort referred to the statements of the following Civil Parties: D22/1240, who lost her brother, a former teacher, and his family, her cousin, a former soldier, and his family, and her husband and daughters; D22/3751, who noted her separation from her parents and education with other children that they belonged to Angkar; and, D22/3850, who described suffering from the elements while laboring in Kandal Province.

90 D22/10, D22/121A, D22/203, D22/216, D22/348, and D22/354 on forced transfer out of Phnom Penh; D22/235 on forced transfer from Kampong Speu town; D22/257 on forced transfer from Phnom Penh and the treatment of certain groups during that transfer; and, D22/273 on forced transfer phase two.

91 These three Civil Parties had document numbers D22/525, D22/1248, and D22/3129, respectively. In his presentation on the forced population movements, Pich Ang referred to the following as well: D22/1999;

D22/2953; D22/1340, who saw many human corpses during the evacuation; D22/1322; D22/3787, who was evacuated first to Kampong Speu Province, and, later, to Preah Net Preah District in the Northwest Zone and witnessed mass killings there for minor mistakes; D22/247, who experienced discrimination, as a '17 April' person; D22/2818; D22/40; D22/35, D22/2451; D22/1794; D22/3461, who evacuated Phnom Penh at gunpoint; D22/231; D22/2751; D22/519, who experienced the second forced transfer; D22/3623; D22/1414; and, D22/2470.

92 The five Civil Parties whose statements were cited in relation to Tuol Po Chrey were: D22/1079, whose father was killed after the summoning; D22/1529; D22/2011; D22/1557, whose uncle, a former army captain, was killed at Tuol Po Chrey; and, D22/32, who also lost two sisters while living in Bakan District, Pursat Province.

93 24 JANUARY TRANSCRIPT. Lines 7-8. 69.

94 CO-PROSECUTORS' RESPONSE TO THE TRIAL CHAMBER'S REQUEST. Paras. 10-11.

95 24 JANUARY TRANSCRIPT. Line 10. 76.